

LEHOTKA ILDIKÓ
**AZ ÉNEK-ZENE TANTÁRGY ZENEHALLGATÁSI
SZAKASZA A 2012-ES NEMZETI ALAPTANTERV, A
KERETTANTERVEK, AZ ÉNEK-ZENE TANKÖNYVEK ÉS
A HANGZÓANYAGOK TÜKRÉBEN**

A dolgozat célja az, hogy megvizsgáljuk az általános tantervű ének-zene tantárgy zenehallgatási szakaszaira vonatkozó javaslatokat a 2012-es Nemzeti alaptanterv, az ehhez kapcsolódó két ének-zene kerettanterv mentén, és az ének-zene tankönyvek zenehallgatási anyagát is röviden áttekintjük. A tankönyvekben található zenehallgatási anyagot több szempont szerint is áttekintjük, különös tekintettel az aktív zenehallgatás fejlesztéséhez szükséges megfigyelési szempontokra. A zenehallgatás azonban nem csak az ének-zene órákon valósulhat meg, ezért azt is áttekintettük, hogy az egyéb tantárgyakhoz készült kerettantervekben hogyan jelenik meg a zenehallgatás lehetősége. Szintén vizsgáltuk az ének-zene tantárgyhoz kapcsolódó integrációs lehetőségeket is. A mai szórakoztató zene tanórai bemutatása is az ének-zene órák tananyaga (a módosított 2020-as NAT-ban már nem szerepel), ezért megvizsgáltuk, hogyan jelenik meg az oktatási dokumentumok alapján a műfaj. Jelenleg már nem vásárolhatóak meg a különféle kiadók zenehallgatási anyagot tartalmazó CD-lemezei, azonban a zenepedagógusok sok esetben ezekkel a kiadványokkal segítik a zenehallgatás megvalósulását.

A 2012-es Nemzeti alaptanterv ének-zene tantárgyára vonatkozó szakaszok

A 2012-ben készült Nemzeti alaptanterv (NAT) ének-zene tantárgy alapelveit és céljait leíró szakaszban olvasható, hogy a „tananyag alapját az európai klasszikus remekművek és a népzene világa alkotja”, amelyek kiegészülhetnek más földrészek darabjaival, illetve a mai korra jellemző populáris és alkalmazott zenei művekkel, valamint a dzsesszrel (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez, 10784).

A Nemzeti alaptanterv két pontban mutatja be a fejlesztési feladatokat, amelyek a következők: zenei reprodukció, valamint zenei befogadás. A **zenei**

reprodukció körébe tartozik az éneklés, a generatív (önállóan és/vagy csoportosan alkotó), kreatív zenei tevékenység és a felismerő kottaolvasás. A **zenei befogadás** két alpontja a befogadói kompetenciák fejlesztése, valamint a zenehallgatás. A *Fejlesztési feladatok 2., Zenei befogadás* pontjának 2. alpontja a zenehallgatást a legfontosabb feladatnak jelöli ki az éneklés mellett, e két tevékenység jelenti a tanórák fő egységét (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10785). Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a zenehallgatás megvalósításához a különféle infokommunikációs eszközök használatát, valamint a médiatartalmakat javasolja a NAT (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10786). A zenehallgatást mint „élményt adó és szellemi aktivitást serkentő, az esztétikai fogékonyság és az érzelmvilág elmélyítését segítő” tevékenységként írja le az alaptanterv. A dokumentum azt is jelzi, hogy a közös zenélés mélyebb élményt ad, mit a zenehallgatás önmagában. (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10786).

Ezt követően az alsó, a felső tagozat, valamint a középiskola számára javasolt felosztásban közli az alaptanterv a fejlesztési feladatokat. Az **1-4. évfolyam** számára előírt fő fejlesztési feladat az emocionális érzékenység fejlesztése. A zenehallgatást is érintő feladatnak tarthatjuk a formaérzék fejlesztését; az azonosság, a hasonlóság, a variáció és a különbözőség felismerését. Az alaptanterv szerint a zenehallgatás az énekléshez kapcsolódik, vagyis a tanult dal, illetve az énekelt zenei szemelvény lehetőség szerint szólaljon meg a tanórán felvételről is. Nép- és gyermekdalok esetében az eredeti népzenei felvétel, illetve a népdalfeldolgozás, a műzenei szemelvények esetén az eredeti mű, vagy annak részletének meghallgatása is képezze az óra részét. Az alaptanterv javasolja azt, hogy 6-10 éves gyermekek a zene által keltett gondolatokról beszélgessenek; rajzoljanak, fessenek, vagy készítsenek plasztikát a bemutatott darab alapján (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10786-7).

Az **5-8. osztály** számára a fő fejlesztési cél az alsó tagozaton „megszerzett tapasztalatok tudatosítása, elmélyítése és továbbfejlesztése sokféle aktív zenei tevékenységgel” (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10787). Bár az alaptanterv még az éneklést jelöli a fő tevékenységnek, de az értő zenehallgatás fejlesztését is ide sorolhatjuk. Ezt a ténytet jelezheti az, hogy a fejlesztési célok között szerepel a zenetörténeti és zeneirodalmi ismeretek bővítése, a zenetörténeti korszakok, a zenei korstílusok, a műfajok további bemutatása. Rendkívül figyelemre méltó az, hogy az alaptanterv jelzi a befogadói attitűd szükségességét, amely a zene ”tágabb közösségi és

társadalmi kontextusára” is felhívja a tanulók figyelmét (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10787). A zenei memória fejlesztése szintén kapcsolódik a zenehallgatáshoz, hiszen egy művet többszöri meghallgatás után képes lesz a tanuló felismerni. Bár az alaptanterv az alsó tagozat fejlesztési feladatai között már olvasható utalás a hangverseny-látogatás szükségességére („A zenehallgatás kapcsolódjon az énekléshez, a zenei ismeretekhez, a hangversenyélményekhez”), de a felső tagozatnál javasolja a gyakoribb hangverseny-látogatást. Ebben a szakaszban is olvasható a művekről történő beszélgetés megvalósítása, valamint a zeneművek hallgatása kapcsán a festés, rajzolás, plasztika készítése. Új célként az IKT-eszközök használatát is javasolja az alaptanterv (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10787).

A **9-12. évfolyam** fő fejlesztési feladatai között több terület szerepel, például az éneklés, „a hangszeres tudás örömeinek megosztása a közösség tagjaival, az ízlésformálás, a zene önálló értelmezésének elősegítése” (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10787-8). Ez utóbbi – értelmezésem szerint – nem csak a zeneműre utalhat, hanem többek között a zenei jelenségek felismerésére, az interpretációra, a műfajra, vagy a zenei korszakra. A leírásban szerepe a hangversenyélmények feldolgozása, az iskolai és az iskolán kívüli zenei tevékenységek közötti kapcsolatépítés. A 14-18 évesek lehetőség szerint ismerjék a zenetörténeti korszakokat, a kiemelkedő zeneműveket, tudják azokat kapcsolni az egyéb művészeti ágakhoz, valamint az irodalomhoz és a történelemhez, ismerjék a klasszikus és populáris stílusokat, azok műfajait és formáit, valamint kapcsolódási pontjait. Fontosnak tartja megemlíteni az alaptanterv azt, hogy a zene különböző funkcióit legyenek képesek értelmezni a tanulók, ismerjék a zene médiában, vagy a filmművészetben betöltött szerepét (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10788).

Ennél a korosztálynál is megtalálható a zenéről történő beszélgetés, vagy a zenemű más művészeti ágba történő transzformálása. Az IKT-eszközök használatát javasolja az alaptanterv, többek között a rendszerezéshez, a feldolgozáshoz, a zenei dokumentumok gyűjtéséhez. A javaslat nem nevezi meg azt, hogy milyen zenei dokumentumokat keressenek a tanulók (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10789), például egy zenemű felvételét, az interneten található zeneszerzői életrajzokat, vagy műelemzést, esetleg egy mű kottáját.

A *Fejlesztési feladatok* mellett a *Közműveltségi tartalmakat* is leírja a dokumentum. A közműveltségi tartalmak szakasza nem közöl általános ismertetést, hanem az alsó, a felső tagozat és a középiskolák zenei anyagát mutatja be. A közműveltségi tartalom leírása a zeneművek ismeretére, áttételesen a zenehallgatásra fókuszál. Az alsó tagozat számára készült összegzés a magyar népdalok, a népdalfeldolgozások – Kodály, Járdányi Pál, Bartók népzenei feldolgozása –, emellett az idegen népdalok és – feldolgozások ismeretét tükrözi. A műzenei alkotások közül Camille Saint-Saëns: *Az állatok farsangja*, Kodály Zoltán: *Háry János*, Szergej Prokofjev: *Péter és a farkas*, valamint Antonio Vivaldi: *A négy évszak* című kompozíciói szerepelnek a dokumentumban (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10788).

A felső tagozat számára ajánlott szakaszban a népi hangszeres zene ismerete szerepel újdonságként. A zenei korszakok közül a bécsi klasszikus stílust javasolja elsőként az alaptanterv, amelyre a későbbiekben épül a romantikus zene ismerete. A kronológiai sorrendet nem szükséges a tanítás során követni. A hangszerek, hangszercsoportok, az énekhang fajtái mellett a zenekar és énekkar felépítésének ismeretét írja le a dokumentum, majd a különféle stíluskorszakok műfajaiból, műveiből közöl válogatást (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10788-9.).

A középiskolák közműveltségi tartalmának bemutatása épít a „szintézisteremtésre”, valamint a történelmi, irodalmi és a művészeti ágakkal meglévő kapcsolódásra. A dokumentum kronológiai sorrendben közli a zenei korszakokat (benne a 19-20. század fordulójának és a 20. század zenéjének ismeretét), valamint a „klasszikus zenén túli” műfajokat, többek között a dzsesszt, a rockot, a világzenét, a film- és alkalmazott zenét (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete, 10789-10.).

A kerettantervek ének-zene tantárgyra vonatkozó fejlesztési céljainak leírása

A 2012-es kerettanterv (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet) a Nemzeti alaptantervre épül, és ez alapján készíthetik el a pedagógusok a helyi tantervet. Az ének-zene tantárgyhoz két kerettantervi javaslat is tartozik, az „A”, illetve a „B” változat. Az általános iskolák számára készült kerettantervek négyéves (alsó és felső tagozat), majd kétéves (középiskola) bontásban szerepelnek,

amelyeket általános ismertetés vezet be, ezt követi a négy, illetve két évre vonatkozó feladatok rövid leírása¹.

Ezután az említett kétéves ciklusokra lebontva, nagyon részletesen jelenik meg az ének-zene tantárgy tananyaga. Ahogy a Nemzeti alaptanterv, úgy a kerettantervek is két fő tematikai egységen keresztül közlik az elsajátítandó ismereteket. E két tematikai egység, illetve fejlesztési cél a zenei reprodukció és a zenei befogadás. A *zenei reprodukció* három egysége a következő: (a) éneklés; (b) generatív (önállóan és/vagy csoportosan alkotó), kreatív zenei tevékenység; (c) felismerő kottaolvasás, zeneelméleti alapismeretek. A *zenei befogadás* a zenehallgatásra vonatkozó feladatokat, javaslatokat tartalmazza a (a) befogadói kompetenciák fejlesztése, valamint a (b) zenehallgatás tárgykörében (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet).

A tantárgyi követelmények, feladatok részletes leírása tematikai egységenként tartalmazza az éves (az alsó tagozatban 78 óra, a felső tagozatban és a középiskolákban 37 óra), illetve a tanegységenkénti órakeretet, az előzetes tudást, a tematikai egység nevelési-fejlesztési céljait, az egyéb tantárgyakkal lehetséges kapcsolódási pontokat, valamint a kulcsfogalmakat. A *Feladatok, célok* részletes leírása után a fejlesztés várható eredményeit foglalja össze a két kerettanterv. A két kerettanterv tehát részletes útmutatást ad az ének-zene tantárgyat tanítók számára, amely megfelelő kiindulási pont lehet a kezdő, vagy a tudásában bizonytalan zenepedagógusok számára.

---

¹ Ellentmondásként is értelmezhető az, hogy a 2012-es Nemzeti alaptantervben a leírás a 9-12. évfolyam feladatait sorolja fel (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, 10787), holott a tantárgy két évi kötelező. A kerettanterv „A” változatában csak az 9-10. osztály feladatai szerepelnek a leírásban, a „B” változat a 9-12. osztályok számára készült, de nem kétéves bontásban. Tehát az ének-zene tanárok maguk készítik el a négy tanév anyagának beosztását abban az esetben, ha az intézményükben az ének-zene órák a 11-12.évfolyamban is folytatódnak (22/2016. (VIII. 25.) EMMI rendelet). A 2020-as módosított kerettantervben a 9-10. osztály anyaga szerepel (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet).

A 2019/2020. tanév hivatalos tankönyvjegyzékében szereplő, és az ének-zene tanárok által használt tankönyvek

Az Oktatási Hivatal minden tanév előtt közli a tankönyvek jegyzékét. Azonban azt tapasztaltuk, hogy a hivatalos tankönyvjegyzékben szereplő kiadványok száma egyre csökken. Míg a 2010/11-es tanévben 4841 oktatást segítő könyvet, munkafüzetet sorolnak fel (Köznevelési tankönyvjegyzék a 2014/2015. tanévre), addig a 2016/17-es tanévben 4028-at (Köznevelési tankönyvjegyzék a 2016/2017. tanévre), a 2018/2019-es tanévre 3676-ot, a 2019/2020-as, és a 2020/2021-es a tanévre pedig mindössze 2834-et (Köznevelési tankönyvjegyzék a 2019/2020. tanévre), illetve 2907-et. Tíz év alatt tehát majdnem a felére csökkent az intézmények, illetve a pedagógusok, vagy a munkaközösségek által választható kiadványok száma.

Ennek az az oka, hogy már 2013-ban megszületett az a törvény, amely két tankönyvben határozza meg az évfolyamonként választható kiadványok számát. A *2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról* 3. pontjának 3. §-a kimondja, hogy „bármely évfolyam bármely tantárgya vonatkozásában a NAT szerint jóváhagyott kerettantervi tantárgyanként [...] legfeljebb kettő tankönyvet tartalmazhat” (2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról). A törvény 8. §-a szerint megváltozott az 1952. évi III. törvény 326. §-a is: mely szerint „a tankönyvpiac rendjéről szóló törvény” szövegrész helyébe „a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló törvény” szöveg lép életbe” (2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról).

A magánkézben lévő tankönyvkiadóknak 2013 decemberéig volt utoljára lehetőségük benyújtani a tankönyvvé nyilvánítási kérelmet. Ha a magánkiadó tankönyvvé nyilvánítási kérelmét elfogadták, abban az esetben öt évig tart a tankönyvvé nyilvánítás hatálya. A 2019/2020-as tanévtől újabb kérelmet kell benyújtani a kiadóknak (501/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló 2013. évi CCXXXII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról, valamint a tankönyvellátásban közreműködők kijelöléséről). Azonban az 501/2013. (XII. 29.) kormányrendelet 9/L. §-a azt is kimondja, hogy „a tankönyvvé nyilvánítás

meghosszabbítására kizárólag a tankönyvfejlesztésért és kiadásért felelős szerv által kiadott tankönyvek” esetében van lehetőség (501/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet). Így a magánkiadók aligha nyújthattak, illetve nyújthatnak be a korábbi tankönyvvé nyilvánítási engedély meghosszabbítására irányuló kérelmet.

A törvénycikkely értelmében tehát egyrészt a tankönyvpiacról kiszorultak a magán tankönyvkiadók, másrészt a kiadók által megjelentetett könyvek kiadását az EKE-OFI (Eszterházy Károly Egyetem – Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet) vette át, így például az Apáczai Kiadó és Könyvterjesztő Kft., a Krónika Nova Kiadó Kft. valamint a Nemzedékek tudása (korábban Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.) kiadványait.

A már említett 2013-as törvény 63. §-a azt is leírja, hogy „A pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy [...] megválassza az alkalmazott tankönyveket, tanulmányi segédleteket, taneszközöket” (2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról). Azonban az iskolák tankönyvellátását a 2013/2014. tanévtől központi szerv (Könyvtárellátó Nonprofit Kft., KELLO) végzi, az oktatási intézmények rendelik meg a tankönyveket az évente megjelentetett tankönyvlistán szereplő kiadványok közül. Így nyomon követhető az, hogy iskolánként, osztályonként milyen tantárgyhoz melyik tankönyvet választották a pedagógusok. Ez befolyásolhatja azt, hogy az oktatási intézmények, a tanárok a tankönyvlistában már nem jelzett, de a tanítási gyakorlatban bevált, a magánkiadók által forgalmazott tankönyveket rendeljék meg az osztályok számára.

Az általános tantervű 1. és 2. osztály számára készített, évfolyamonként három-három kiadvány egy-egy tankönyvcsalád része, amely az Eszterházy Károly Egyetem gondozásában jelent meg. A Süle Ferenc által készített *Daloskönyvem* család (Süle 2016a; Süle, 2016b), valamint a *Technika – ének-zene – rajz* (Demeter és Molnár 2015, Demeter, Molnár és Wojtekovics, 2015) korábban az Apáczai Kiadó és Könyvterjesztő Kft. gondozásában jelent meg. A Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné által jegyzett *Ének-zene* (Lantosné – Lukinné 2016a; Lantosné – Lukinné 2016b), és a szakosított tantervű *Énekeskönyv* sorozatot (Szabó 2016a; 2016b) a Nemzeti Tankönyvkiadó adta ki. A későbbiekben az eredeti kiadó nevét használjuk a könnyebb eligazodás érdekében.

A harmadik és negyedik osztály számára két kiadványt javasol a tankönyvlista. A korábban a Nemzeti Tankönyvkiadónál megjelent, három tantárgyat összefogó *Technika – ének-zene – rajz* sorozatnak nincs folytatása, így a tantárgyi integrációt, a komplex oktatást tankönyv nélkül végzik azok a tanítók, akik megkezdték és folytatni kívánják a komplex nevelést. Lassúné Ruskó Renáta *Ének-zene* tankönyvsorozata a Mozaik Kiadó gondozásában maradt, a sorozatnak csak a harmadik és negyedik osztály számára készült kötete szerepel a hivatalos listán (Lassúné, 2016a; 2016b). A harmadik és negyedik osztályok számára ajánlott tankönyvek között szerepel a *Daloskönyvem*-sorozat két kötete (Albertné, 2016a; Albertné, 2016b) Az *Ének-zene* sorozat kötetét nem találjuk az ajánlott tankönyvek között (Lantosné – Lukinné 2014; Tegzes 2014), helyettük került a tankönyvjegyzékbe Lassúné két tankönyve. A *Technika – ének-zene – rajz* tankönyvcsalád csak az első két osztály számára készült el.

A felső tagozatban folytatódik a *Daloskönyvem*-sorozat, de ezeknek a köteteknek címe *Énekeskönyv* (Rápli – Szabó, 2016a; 2016b; 2016c; 2016d). Az 5-6. osztály számára javasolt tankönyvek között szerepel az *Ének-zene* sorozat (Ördög – Riznerné, 2016a; 2016b), a 7-8. osztály számára csak az *Énekeskönyv*-sorozatot közli az Oktatási Hivatal tankönyvjegyzéke. A középiskolák számára is csak egyetlen tankönyv szerepel a listán, amely az *Ének-zene* sorozat része (Lukin – Ugrin, 2017).

Valószínűnek tartjuk, hogy a tanítók, tanárok és iskolák azonban a már bevált tankönyvsorozat köteteit rendelik meg (sok esetben az iskolai könyvtárból is kölcsönözhetik a tanulók a köteteket), ezért a korábbi tanév tankönyvlistáján közölt kötetek (Köznevelési Tankönyvjegyzék a 2018/2019. tanévre) zenehallgatási anyagát is vizsgáljuk.

A 2019/2020-as tanév tankönyvlistáján az említetteken kívül szerepelt még a Mozaik Kiadó Kft. által forgalmazott, mind a 12 osztály számára készült sorozat. Lassúné Ruskó Renáta írta az első négy osztály tankönyveit (Lassúné, 2017a; Lassúné, 2017b; 2018a; Lassúné, 2018b) Király Katalin az 5-10. osztály tankönyveit (2018a; Király 2018b; Király, 2018c; Király 2019a; Király 2019b; Király, 2019c). Pécsi Géza *Kulcs a muzsikához* című tankönyve az 5-12. osztály számára készült (Pécsi, 1989), és hivatalos tankönyv volt még Pécsi Géza – Uzsálné Pécsi Rita *Ének-Zene-Kultúra* című könyve is (Pécsi – Uzsálné, 2008).

A tankönyvek zenehallgatási anyagának összehasonlítása

A **tankönyvek** már a kora középkor óta, az 15. századtól kezdve jelen vannak az oktatásban. A nyomtatott könyvek felváltották a papirusztekercseket, a tankönyvet használók már lapozhatták az oldalakat. Gyakorlattá vált az is, hogy a tanulók maguk készítettek tankönyveket a tanáruk kötete alapján (M. Nádasi, 2012). A legismertebb fennmaradt magyar példány a Szalkai-kódex, a később érsekként tevékenykedő Szalkai László 1490-es iskoláskönyve, amelyben számos kottapélda, közöttük többszólamú, valamint az elméleti ismeretek gondos és pontos lejegyzése szerepel (Bartha, 1934). Magyarországon 1709-ben született az első „vezérkönyv”, amely a tanárok számára készült. A Ratio Educationis rendelet hatására a tankönyvírás- és kiadás fellendült (M. Nádasi, 2012). Comenius 1685-ben kiadott *Orbis pictus*-a az elsőként megjelent, olyan tankönyvek között foglal helyet, amelyeket már illusztrációkkal gazdagítottak (Comenius, 2006).

A tankönyv az oktatás máig megkerülhetetlen dokumentuma. Sokan, más és más elvek mentén próbálták definiálni a tankönyv fogalmát. Ábrahám (1993, 3.) a tankönyv fogalmának változásáról, annak meghatározásáról, két végletéről ír. Minden olyan könyvet tankönyvnek tekinthetünk, amelyben ismereteket közölnek, így a telefonkönyv is ebbe a kategóriába kerülhet. A másik véglet pedig az, hogy tankönyvnek csak azt nevezhetjük, amelyek a hivatalos tankönyvlistán szerepelnek (Ábrahám, 1993, 3). Figyelemre méltóak a különféle lexikonok meghatározásai is: a tanítást-tanulást segítő tankönyv azokat az ismereteket közli, amelyeket „el akarunk sajátítani, illetve sajátíttatni” (Kemény [szerk.] 1934, 784.). Kitekintve a nemzetközi szakirodalomra, ötvenkét évvel később árnyaltabb megfogalmazást találunk egy angol lexikonban: a tankönyv az „oktatás szolgálatában álló könyv”, amely tartalmazza a tantárgy anyagát, valamint az „*elsajátítandó ismeretek alapvető forrásaként alkalmazható*” (Ellington – Harris, 1986). A tankönyv-definíciók egyre pontosabbá váltak, finomodtak, de néhány ponton a korai és a közelmúltban lefektetett meghatározás egyezik. A gyorsan változó világ, és a pedagógiai szemléletek, módszerek fejlődése, átalakulása magával hozta az újabb tankönyv-meghatározásokat, hiszen megjelentek többek között az interaktív munkát feltételező elektronikus tankönyvek (Karlovitz, 2002).

A tankönyvkutatók, így Bamberger is (1998) fontosnak tartják a tankönyveket. A tankönyvek fejlesztése és használata című tankönyvelméleti művében Bamberger azt írja, hogy a „tankönyv a tanulás folyamatában az egyik igen fontos segítő”. A megfelelő tankönyv nem csak a tanár munkáját, de a diákok önálló tanulását is segíti (Bamberger et al., 1998, idézi Dárdai, 2002. 53.). A magyar oktatási rendszer is fontosnak tartja a tankönyveket. A legtöbb tantárgyhoz készült tankönyv (a testneveléshez évfolyam szintre lebontott köteteket nem találunk, csak több évfolyamon használható füzeteket, valamint érettségire előkészítő kiadványt), amelyet a pedagógusok és a tanulók egyaránt használnak a tanórákon (Lehotka, 2020, 102).

A 21. században a tankönyvek szerepe még mindig elsődleges, „nem megszüntethető”, de a tankönyvek mellett már az IKT-eszközök által elérhető, a tananyaghoz szorosan kapcsolódó információk is segítik a tanítás-tanulás folyamatát (Jancsák és mtsai, 2018). Nádasi azonban rámutat arra, hogy a tankönyv alapján megvalósuló oktatás hátrányos lehet, helyette a tantervi célok mentén célszerű az anyagot átadni a tanulóknak (Nádasi, 2012). Karlovitz sem kérdőjelezi meg a tankönyvek szükségességét, azonban a rámutat arra, hogy a kommunikáció jóval eredményesebb tanuláshoz segíti a tanulókat, mint a pusztán tényközlő leírás. Karlovitz szerint a megfelelő tankönyv nem csak az információk tárháza, hanem „kommunikációra képes és készítő társ” (Karlovitz, 2001).

Néhány iskolában (például a Waldorf-iskolákban) a tanulók nem használnak tankönyveket, hanem a saját maguk által, az órán készített jegyzetükre támaszkodnak. Ennek az lehet a hátránya, hogy a tanuló félreértett valamit, vagy mást halott, illetve nem tudta leírni a hallottakat (M. Nádasi, 2012). Az is hátrány, hogy ha nem vett részt az órán a tanuló, akkor az osztálytársai jegyzeteire támaszkodva tudja csak elsajátítani a tananyagot.

Olyan véleményi találunk, hogy „nem tankönyv kell, hanem jó zenei antológia éneklésre, hangszeres zenélésre és zenehallgatásra” (Nemes, 2014). Nemes László Norbert mondata elgondolkodtató, de csak a magasabb évfolyamokban valósítható meg ez az elképzelés. Az alsó tagozatos gyermekek, különösen az első osztályosok nem tudnak úgy kottát olvasni (és a magasabb osztályokba járók nagy része sem), hogy elégséges lenne egy gyűjtemény. A kottakép a kisgyermekek számára értelmezhetetlen. (Lehotka, 2020, 101).

Az ének-zene tantárgy a készségtantárgyak közé, a tíz műveltségi terület közül a művészetek tantárgycsoporthoz tartozik. Az ének-zene tankönyvek alapvető eleme a kottakép, így sajátos kiadványnak is tekinthető. Karlovitz (2000) szerint a kották (valamint a koreográfiák) az ének-zenével (a táncművészettel) összefüggő „kiegészítő sajátos kiadványok”, amelyek a készségfejlesztést segítik. Bár az ének-zene tankönyv nem kiegészítő kiadvány, azonban a tantárgy speciális tartalmára – véleményünk szerint – alkalmazható ez a definiálás.

Az ének-zene tantárgy több „összetevőből” áll. Ezek a részegységek (a zenei írást-olvasás, a nép- és műdalok, a zenei szemelvények éneklése a zeneelmélet, a zenetörténet, valamint a zenehallgatás) nem különíthetők el. Ideális esetben a tanulók elsajátítanak egy népdalt, utószolmizálják, esetleg kézjelekkel mutatják a szolmizációt, majd néhány ütemet kottáznak a dal alapján, végül meghallgatják a tanult népdalt népi énekes, vagy népi énekes és zenekar előadásában, vagy egy zeneszerző által feldolgozott formában. A tankönyvekben súlyozott helyen szerepel a daltanítás, általában ezt követi az elméleti ismeret(ek) közlése, majd a kottázási, kottaolvasási feladatok. A zenehallgatási szakasz általában a lap alján szerepel, az esetleges megfigyelési szempont megnevezésével. A középiskolai tankönyv bőségesen közöl a zenehallgatáshoz kottapéldákat, amelyek segítségével a tanulók követhetik a zenei folyamatokat.

Karlovitz (2011) három kommunikációs stratégiát nevez meg, amelyek a következők: (a) hagyományosan egyirányú, tankönyvszerűen közlő kommunikációs stratégia (b) kétirányú, vagyis valódi kommunikációs stratégia (c) kombinált és egyéb pedagógiai kommunikációs lehetőségek. Az ének-zene tankönyvek esetében a kommunikációs stratégiát nem tudjuk egyetlen kategória közül kiválasztani. A daltanulás a kétirányú kategóriába sorolható, hiszen a tanár bemutatja a népdalt, dalt, vagy zenei szemelvényt, majd a kottaképet is segítségül hívva az osztály megtanulja a dalt. A folyamat alatt folytonos a tanulói aktivitás, majd a dal, népdal, zenei részlet elemzésekor is kölcsönös az interakció. A tankönyvekben megfogalmazott kérdések mellett a tanári kérdések is rendkívül fontosak. A zeneelméleti ismeretek közlése csak alapos tanári magyarázattal történhet, bár a tankönyvekben megtalálható a fogalommagyarázat. A zenei írás-olvasási feladat közlése az egyirányú kategóriába tartozik, hiszen éppen az a feladat célja, hogy a tanuló képes-e egyedül lekottázni, ötvonalas rendszerbe írni, vagy szolmizálni a közölt dallamot, elénekelni az olvasógyakorlatot,

hangoztatni a ritmust. Azonban a kétirányú kommunikációs stratégiába is sorolható a feladattípus, hiszen a „készség- és képességfejlesztés fokozottan érvényesül” (Karlovitz, 2001).

A zenehallgatás esetében a tankönyvben megjelenő utasítások alapján leginkább az első stratégia jellemző, mégpedig az egyirányú közlés. A tankönyv leírja a meghallgatandó mű (sok esetben pontatlan) címét, esetleg megfigyelési szempontot is kap a tanuló, de a megfigyelési szempont, vagy szempontrendszer megjelölése a tanár feladata. Természetesen a magasabb osztályokban már a tanulók járatosak abban, hogy milyen szempontok szerint hallgassák végig a zeneművet.

A tanári kézikönyvek tartalmaznak megfigyelési szempontokat, de a tantárgyat tanítók – alkalmazkodva az osztály képességeihez és érdeklődéséhez – maguk állíthatják össze azokat a kérdéseket, amelyek a zenehallgatást segítik. A *Technika – ének-zene – rajz* sorozat kiemelkedik a többi tankönyv közül a zenehallgatást elősegítő feladatok megadása miatt, mert a két kötetben a zenehallgatási feladat nem csak a zenehallgatást jelenti, hanem invenciózus szempontrendszerek szerint figyelik a zenét, majd kiválaszthatják a zenehallgatáshoz tartozó rajzot. A legtöbb zenehallgatási feladatnál két, esetenként három szempontot is kapnak a gyermekek, pontokba szedve. Különösen érdekes az a feladat, amely a madarak hangjának megfigyeltetése kapcsán azt kéri a gyermekektől, hogy karikázza be azt az állatot, amelynek az énekét hallotta. Több hangszer-felismerési, hangszercsoport-felismerési (hangszín-felismerési) feladatot is találunk, illetve gyermekdalok megnevezését találjuk feladatként egy adott népdalfeldolgozás kapcsán.

Az alsó tagozatos általános iskolai tankönyvek zenehallgatási anyaga

Az 1978-as tanterv a korábbiakhoz képest nagyobb és fontosabb súllyal szerepelteti a zenehallgatás tevékenységét. Az ezt megelőző tantervekben a zenehallgatás illusztrációként, illetve „hangulatkeltés”-ként szerepelt (Lantosné – Lukinné, 1984. 42). Az 1978-as tanterv óta a zenehallgatási szakasz az ének-zene órák szerves része a tantervek alapján. A 2012-es tanterv tantárgyi leírása szerint az első négy osztály zenehallgatási anyaga nem törekszik, és nem is törekedhet arra, hogy bemutassa a gyermekeknek a teljes zeneirodalmat, a stíluskorszakokat, a műfajokat. A tankönyvek és a

kerettanterv alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a választott darabok, műrészletek túlnyomó része a gyermekek életkorának, érdeklődési körének megfelelő. Ezek a szemelvények segítik a gyermekeket eligazodni a zene világában.

Az első osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

A Süle Ferenc által írt 1. osztályos tankönyv (Apáczai Kiadó) zenehallgatási anyaga igazodik a gyermekek életkorához. A zenehallgatás nem csak a zenére, de a bennünket körülvevő zajokra, más hanghatásokra is kiterjed. Az első zenehallgatási feladatok között találjuk *valamelyik jármű* hangjának megfigyelését, amelyet a gyermekeknek utánozni is kell *zaj és zörej megszólaltatásával*. A gyermekek egy utcai jelenetet is eljátszhatnak. A következő zenehallgatási feladat szintén a zajhoz-zörejhez kapcsolódik. A gyermekek környezetében hallható, egyenletesen, ritmikusan megszólaló hangokat figyelteti meg feladat, egy csöpögő csap rajza segíti a feladat megértését. A következő órán a traktor elindulásának és lassú haladásának, majd a traktor elindulásának, és gyors haladásának hangját figyelhetik meg a gyermekek.

A tankönyvben szereplő első zenei élmény Glenn Miller zenekarának meghallgatása. A gyermekek mozoghatnak a zene ritmusára. Véleményem szerint a gyermekek első iskolai zenehallgatási élménye legyen egy olyan művészi zenedarab, amely egy általuk ismert dallamra épül, vagy tartalmazza azt. Ezt támasztja alá a Nemzeti alaptanterv ének-zene tantárgy 1-4. osztályára vonatkozó szakaszának részlete: „A zenehallgatás kapcsolódjon az énekléshez [...]” (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról). A gyermekdalok, és a gyermekeknek írt darabok fontosak, hiszen ezek alapozzák meg a komolyzenei attitűdöt, érdemes tehát ezek közül választani. Gryllus Vilmos dalai – amelyek inkább a szórakoztató zene kategóriájába illenek a hangszerelés miatt – súlyozottan szerepelnek.

A tankönyv zenehallgatási darabjai között néhány többször is szerepel a tankönyvben, az ismétlődő zenehallgatás fontosságát így is jelzi a szerző. Találunk olyan zenehallgatási feladatot, ahol két művet is hallgathat a gyermek: Mozart: *C-dúr zongoravariáció* (KV. 300) és Gryllus Vilmos – Döbrentey Ildikó: *Maszkabál – Hóember* című darabja a télhez, a Mikuláshoz

kapcsolódik. Prokofjev: *Péter és a farkas* című szimfonikus meséjéből a gyermekek megfigyelhetik a macska, a vadászok és a nagypapa zenei ábrázolását, majd Gryllus Vilmos – Döbrentey Ildikó: *Maszkabál – Cica* című dalát is meghallgathatják. A *Hold, hold, fényes lánc* kezdetű dalhoz is két zenehallgatási anyag kapcsolódik: Keresztény Béla – Weöres Sándor: *Táncol a hold* című dala és Debussy: *Holdfény* című tétele (amely a *Suite bergamasque* ciklusban szerepel).

Az először az Apáczai Kiadó gondozásában megjelent *Technika – ének-zene – rajz 1.* (Demeter – Molnár, 2015a) című tankönyv három tantárgyhoz is készült. Ez a tankönyv a „tantárgyi integráció elvárásaihoz és jellemzőihez igazodva született”, a három tantárgy a „természetismeret tantárgyi programhoz igazodik témaköreiben”, gyermekeket körülvevő világot mutatja be (Demeter – Molnár, 2013). A *Technika – ének-zene – rajz 1.* című tankönyv két szerzője az alsó tagozatos ének-zene tankönyvek bevezetésénél említettekén kívül a kompetenciafejlesztést tartja fontosnak. A hagyományos tantárgyi felosztás helyett a könyv címében szereplő három készségtárgyat kapcsolja össze.

A tananyagot témakörökre, és azokon belül témákra osztották. A tankönyvszerzők által írt Kézikönyv szerint a *készségtárgyaknak a célja első osztályban elsősorban nem a művészeti nevelés, hanem azoknak az alapképességeknek a fejlesztése, amelyeknek megléte szükséges a sikeres tanuláshoz* (Demeter – Molnár, 2013). A Nemzeti alaptantervben viszont ez szerepel: *a zenei nevelés általános és legfőbb célja az érzelmi, értelmi és jellemnevelés, a teljes személyiség sokoldalú fejlesztése. Ennek megalapozása az alsó tagozatban kezdődik...* (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet), ének-zene 1-4. osztály „A” változat). Kettősséget érez az olvasó, de a tanító is, hiszen a művészeti nevelés is szükséges az alapképességek fejlesztéséhez, a művészeti nevelés szerepe már vitathatatlan (Masopust, 2007). A kézikönyv tartalmazza azokat a szempontokat, amelyek alapján megfigyelhetőek a tanuló képességei. Ha több szempontnak sem felel meg a tanuló, akkor rész-képesség-zavarra gyanakodhat a tanító, és további vizsgálatokat javasolhat. A kézikönyv módszertani segédlete fejlesztőpedagógusi javaslatokat is tartalmaz.

A három tantárgyat összevonó kiadvány megjelenése színesíti a tankönyvek sorát. A kötet színes, a feladatok érdekesek, és többletet adhatnak a képességfejlesztéshez. Hasznos az említett szempontsor, amelynek a

segítségével kiszűrhető a gyermekek esetleges képességzavara, azonban a tankönyv nem a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek számára készült. A tankönyv mindössze 140 oldal, amely talán kevésnek tűnik a három tantárgyat összefogó kiadvány esetében.

A tankönyv (melyet a tárgyak kezdőbetűiből betűszót alkotva TÉR-nek is neveznek) tehát komplex módon közelít a készségtárgyakhoz. Ennek megfelelően az ének-zene nem önálló tantárgy, hanem „a kompetenciafejlesztés igényeihez igazodva különböző érzékszerveket mozgósító” terület (Demeter – Molnár, 2013). A tankönyv zenehallgatási anyaga ennek megfelelően kisebb súlyt kap, hiszen egy-egy téma (lakóhelyem; közlekedés; őszi gyümölcsök; család; otthon, stb.) köré csoportosítva épül fel a könyv. Olyan feladat is szerepel például a könyvben, hogy a gyermekek a lakás, az otthon hangjait, a háztartási gépek zaját figyelik meg, és megmondják, melyik háztartási eszköz hangját hallották. A *lakás melyik részében vannak?*- kérdezi a tankönyv. Az első zenehallgatási szemelvény ebben a tankönyvben is sajnálatos módon Glenn Miller *Chattanooga Choo-Choo* című darabja.

A legrégebben keletkezett, de többször átdolgozott tankönyv Lantos Rezsőné és Lukin Lászlóné munkája (Nemzeti Tankönyvkiadó). A zenehallgatási anyag bőséges, és igényesen összeválogatott, igazodik a gyermekek életkorához. Bartók Béla és Kodály Zoltán darabjai a zenei anyanyelv elsajátításában is segítik a gyermekeket. Az elemzett tankönyvek között ez a kiadvány tartalmazza a zenehallgatási jegyzéket, valamint az ajánlott művek szerzőjét, címét. Szintén csak ebben a tankönyvben szerepel a gyermekek számára a tanári előadás zenehallgatási feladatként. A zenehallgatási darabok mellett megtalálható az, hogy melyik CD-lemez hányadik felvételét hallhatják a tanulók.

A legtöbb zenehallgatási anyag a tankönyvlista alapján már nem választható kötetben, Lassúné Ruskó Renáta: *Ének-zene tankönyv első osztályosoknak* című kiadványában szerepel (Mozaik Kiadó). A színes, rajzokban gazdag tankönyv zenehallgatási kínálata bőséges, és eltérően a többi kötet szemelvényeitől, itt számos olyan zenei részletet találunk, amelyek a már említett tankönyvekben nem szerepelnek.

Orsovics Yvette disszertációjában az 1. osztályosok számára készült tankönyveket vizsgálja, a kiadványokban szereplő zenehallgatási szemelvényeket is sorra veszi. Öt magyar és három külföldi tankönyv alapján

hasonlítja össze a zenehallgatási anyagot, sajnos egyetlen olyan kiadvány sem szerepel az elemzett tankönyvek között, amely a jelen disszertációban vizsgált tankönyveivel egyezne. Azonban Orsovics disszertációja rámutat olyan – általunk is észrevételezett jelenségekre, amelyek az ének-zene tankönyvek zenehallgatási anyagának, és az ahhoz kapcsolódó feladatoknak az esetlegességét jelzik. Ezek közül néhány példát említünk: a zenehallgatási anyag mennyisége (túl kevés, vagy túl sok); nem tartozik minden tanórához zenehallgatási anyag; a zenemű nem illeszkedik a tanult dalhoz; a tankönyvben szereplő utasítások nem megfelelőek (Orsovics, 2013, 155-167.).

A második osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

Az első osztályos tankönyvekhez hasonlóan három kötet készült az általános tantervű osztályok számára. Folytatódott a három tantárgyat összefogó kötet is, valamint az ének-zene tagozatos osztály számára íródott tankönyv.

Süle Ferenc *Második daloskönyvem* (Apáczai Kiadó) című tankönyvében ugyan kevés szemelvényt találunk, de érdemes azt megjegyeznünk, hogy nyolc szemelvényt több alkalommal hallgathatnak meg a gyermekek. Ez azért fontos tény, mert a zenehallgatás egyik lényeges eleme a többszöri hallgatás, így válik ismerőssé a gyermekek számára a szemelvény. Ez a tankönyv is kínál olyan zenehallgatási feladatot, amely a természet, illetve a környezetünk hangjait mutatja be. A gyermekek meghallgathatják a felvételt, amelyen a madarak hangja szól az erdőben, a falusi udvar hangjaival is megismerkedhetnek: a tehénbögéssel, a kolomp hangjával, a kecske mekegésével, a birkanyáj bégetésével, a disznók rőfögésével, a malacok sivításával. Vannak olyan zeneművek, ahol a hangszer hangját kell felismerniük a gyermekeknek, más darabok kapcsán a hangulatot, karaktert, a dinamikát, például a halk-hangos szakaszok váltakozását figyelhetik meg a tanulók.

Áttekintve a zenehallgatási anyagot, megállapíthatjuk, hogy Vivaldi *A négy évszak* című concerto sorozata, illetve annak tételei szerepelnek a legtöbbször. A gyermekekhez közel áll a darab, hiszen programja is van a műnek (Vivaldi szonettjei), a természet hangjait jeleníti meg sok esetben a mű. Szintén közel áll a tanulókhöz az állatvilág: a Banchieri- és a Bartók-mű

mellett Saint-Saëns ciklusán át ismerkedhetnek meg az állatok zenei jellemzésével. A tankönyv zenehallgatási anyagának megfigyelési szempontjai hasonlóak az előző év számára készített tankönyvéivel.

A *Technika – ének-zene – rajz* második osztályosok számára készített tankönyv (Apáczai Kiadó) új szerzővel bővült, a két szerző mellé Wojtekovics Istvánné társult. A kötet ez alkalommal sem kínál sok művet, azonban feltűnik a romantikus zene súlya, öt szerző darabja is szerepel a kínálatban. Folytatódik a körülöttünk levő világ hangjainak bemutatása: az emberek és lovak léptei hangjának megkülönböztetése, a reggeli erdő hangjának megfigyeltetése, a madarak hangja (két alkalommal is), a falusi udvarból kiszűrődő zajok, állathangok (Demeter – Molnár – Wojtekovitsné, 2015b). A kötetben legtöbbször szereplő mű Vivaldi *A négy évszak* című concerto sorozata – hasonlóan Süle Ferenc tankönyvéhez. Olyan szemelvényt is találunk, amely az első osztályban tanult dal felismerését kéri. A tankönyv zenehallgatási anyaga tehát kielégítő.

A Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné által írt tankönyv zenehallgatási anyaga bőséges, a középpontban Bartók és Kodály népdalfeldolgozásaival. A reneszánsz, a barokk, a bécsi klasszikus és a romantikus stílust képviselő művek mellett találunk Ravel- illetve Debussy-darabot (tételt, tételeket), Sáry László *A nagymama tánca* című darabja képviseli a hazai kortárs zenét, érdekes színekként.

Lassúné Ruskó Renáta második osztályos, a tankönyvlistán nem szereplő tankönyvének zenehallgatási anyaga a hangszerek hangját, a kórusok, a zenekarok hangszínét állítja a centrumba. Vivaldi nagyobb lélegzetű ciklusa, a *Négy évszak* négy concertója szerepel egy-egy tétel erejéig, ezzel fel-, illetve előkészíti a gyermekeket a hosszabb művek meghallgatására, a ciklus fogalmára. A tankönyvben vannak ismétlődő zenehallgatási feladatok, valamint egy óra keretén belül két mű meghallgatása is szerepel feladatként.

Ahogy az első osztályos zenehallgatási anyagnál, úgy itt is észrevehetjük, hogy a bemutatott tankönyvek zenehallgatási anyaga csak nagyon kis részben fedik egymásét. A szerzők ízlését tükrözik a megválasztott anyagok. Úgy vélem, hogy minden tankönyvszerző más műveket javasolna a zenehallgatási szakaszhoz.

A harmadik és negyedik osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

A harmadik osztály számára készült tankönyvek között már nem szerepel a TÉR – (Technika – ének-zene – rajz) című kiadvány, valamint a zenehallgatási anyagát tekintve Bartók és Kodály műveire építő, a volt Nemzeti Tankönyvkiadó sorozata. Utóbbi kötet zenehallgatási anyaga rendkívül igényes, mert népzenei felvételek kapcsolódnak a két magyar szerző darabjaihoz. Mindössze két tankönyvből választhat tehát az ének-zene tanár. Folytatódott a Mozaik, valamint az Apáczai kiadó sorozata, amelyben a tankönyvszerzők egyéni látásmódja alakította a zenehallgatási anyagot.

Albertné Balogh Márta *Harmadik daloskönyvem* című tankönyvének zenei anyaga változatos. Nem javasol sok zeneművet, azonban így egy-egy darabot többször hallhat a gyermek a tanórán. A központi műnek Saint-Saëns: *Az állatok farsangja* című zoológiai fantáziáját tarthatjuk, négy tétel is szerepel a ciklusból. A tételek címei felkeltik a gyermeki érdeklődést. Albertné Balogh Márta negyedik osztályos tankönyvének anyaga ismét tartalmaz a Gryllus Vilmos-dalokat (ahogy a kiadó elsős tankönyve, amelyet Süle Ferenc írt), és újra szerepel Glenn Miller *Chattanooga Choo Choo* című műve.

Lassúné Ruskó Renáta tankönyve egészen más műveket javasol a harmadik osztályos gyermekeknek, ez alkalommal sem szerepel a kötetben megfigyelési szempont. A zenehallgatási anyag bőséges: meglepő művet is találunk, így Richard Strauss *Zarathustráját* (Ligeti zongorakíséretes darabja hagyományos hangzásvilágú). De meglepő Beethoven *IX. szimfóniájának* II. tétele is, úgy gondolom, hogy bár a tételrészlet csodálatos, ez még nem a korosztályhoz szóló zene. Nem találunk magyarázatot Jean-Claude *Petit Jean de Florette* című darabjának tankönyvbeli szerepeltetéséhez. Megállapíthatjuk, hogy igényesen, de nem minden esetben körültekintően válogatott a zenehallgatási anyag, nem ragad le bevált műveknél. A művészi zenén belüli szórakoztató zenét Boccherini *Menüettje* képviseli, remek választás! Lassúné Ruskó Renáta 4. osztályos tankönyvének zenei anyaga ez alkalommal is változatos, Mozart *A varázsfuvola* című operájából több részlet szerepel, és Saint-Saëns zoológiai fantáziájának tételeit is megtaláljuk. Több alkalommal szerepel két mű meghallgatása egy tanórán, és öröndetes az is, hogy az előző évi anyagból ismétlődő zenehallgatási anyagot is kér a szerző meghallgatásra.

A felső tagozatos tankönyvek zenehallgatási anyaga

Az ötödik osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

A kerettanterv az 5-6. osztály számára előírt tananyaga szerint a zenetörténeti korszakokból válogatja a szemelvényeket, a rendszerező zenetörténeti összefoglalásra a 7-8. évfolyamban kerül sor. Rápli Györgyi és Szabó Katalin (Rápli – Szabó 2016a) könyvének zenehallgatási anyaga eleget tesz ennek a követelménynek. Népzenei felvételek, népdalfeldolgozások, a különböző korszakok zeneművei, Kodály- és Bartók-darabok szerepelnek a tankönyvben. A tankönyv javasolja néhány rajzfilmsláger meghallgatását, van olyan vélemény, amely szerint „gyerekesnek tűnik az 1980-as évek rajzfilmslágereinek zenehallgatási anyagként való szerepeltetése” (Pintér-Keresztes, 142). Egy Republic-dal hallgatását is javasolja a tankönyv, így a szórakoztató és alkalmazott zene megismerésére alkalom adódhat a tanórán. A fajsúlyos darabok megismerése mellett a tanulók ráláthatnak a zene más funkcióira. A műfaji megoszlás és az előadói apparátus lehetőséget ad a darabok megbeszélése kapcsán.

Riznerné Kékesi Mária és Ördög László 5. osztályos tankönyvének zenehallgatási anyaga is igazodik ahhoz a kerettantervi előíráshoz, hogy a „kétéves ciklusok mindegyikében a zeneirodalom, a zenei stílusok és műfajok teljes spektrumából” (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet) kaphasson példákat a tanuló. Zavarba ejtően bőséges a tankönyv zenehallgatási anyaga, amelyben Bartók Béla művei szerepelnek a legtöbbször. A korábbi tanterv hatása még érződik, akkor a korszakokat kronológiai rendben tárgyalták a tankönyvek. A zenehallgatási anyag több tanévre elegendő, a művek közül – amelyek kivétel nélkül a legmagasabb nívót képviselik – bármelyeket is választja a tanár, azok az esztétikai érzék fejlesztéséhez kiválóak (Ördög – Riznerné. 2016a).

Király Katalin (2019a) tankönyve is számos zenehallgatási feladatot kínál. A romantikus irodalomból egyetlen szemelvényt találunk (Bizet), a barokk zene mellett a XX. századi magyar zeneszerzők művei képezik a törzsanyagot. Ez a tankönyv is a korábbi, a barokk és az azt megelőző korszakok zenéjét helyezi előtérbe.

A vizsgált ötödik osztályos tankönyvekben szerepel rövid műelemzés, amely leginkább a formatani szempontokat vizsgálja. Minden évfolyam zenehallgatási anyagában szerepel olyan darab, amelyet érdemes a gyermekekkel megismertetni úgy, hogy részletesen elemzi, elemezteti a tanár a művet. Király Katalin tankönyvében Bartók *Mikrokozmosz*ának három tétele kiváló lehetőséget ad arra, hogy elmélyülhessen az osztály a zenei jelenségek tárházában.

A hatodik osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

Rápli Györgyi és Szabó Katalin hatodik osztályos tankönyvének (Rápli – Szabó, 2016b) zenehallgatási anyaga bőséges, talán túlságosan is, hiszen több a meghallgatásra váró mű, mint ahány ének-zene óra van egy tanévben. A válogatott művek között szerepel olyan, amelyet az előző év során már megismerhettek a tanulók. A kötet érdeme az, hogy egy rövid fejezet a szórakoztató klasszikus zenékből, Mozart darabjaiból válogat. (A korábbi tanmenet a hatodik osztály számára a klasszikus zene megismerését javasolta, a tankönyv is ehhez igazodott.) Egy-egy óra keretében egy-egy téma köré csoportosítva több zeneművet is ajánl a könyv (például a népzene köré: Sebestyén Márta ütőgardonos felvételei; Zuboly zenekar – rendhagyó énekórák; Bach: *d-moll kettős verseny* átírata – kalotaszegi legényes). Megfigyelési szempontot kevés mű kapcsán közöl a könyv. Mellékletként egy népzenei lemez tartozik minden tankönyvhöz, karaoke-változattal is szerepel egy-egy népdal, hasznos lehet a tanulók számára.

Riznerné Kékesi Mária és Ördög László 6. osztályos tankönyvének (Ördög – Riznerné, 2016b) zenehallgatási anyaga rendkívül gazdag, hasonlóan az előbb ismertett kötetükhöz. A tanár szabadságában áll megválasztani azokat a műveket, amelyekről úgy gondolja, hogy közel áll a tanulókhoz. Érdekes zenehallgatási anyagnak tarthatjuk Malek Miklós *Harsonaversenyét*, illetve a Liszt- és a Berlioz-féle *Rákóczi-indulót*, amelyek összevetése hasznos feladat, és érdekes téma is, egyúttal a kritikai érzéket is fejlesztő beszélgetést kezdeményezhet a tanár. A több évre elegendő zenei anyag tág teret ad a megismerésre, azonban a zenehallgatás lényege az, hogy egy darabot többször hallgasson a tanórákon a tanuló.

Király Katalin (Király, 2018) mértéktartóbban választotta meg a zenehallgatási anyagot, és ez alkalommal is kézzel fogható a korábbi tantervi javaslat. Haydn, Mozart és Beethoven művei uralják a kínálatot, de a magyar reneszánsz zenéje és kuruc dalok is szerepelnek az anyagban. A Morley-madrigál csak üde színfoltként szerepel, a bécsi klasszikusok és Tinódi Lantos Sebestyén művei mellett a XX. századi magyar szerzők darabjai, illetve magyar népdalok, kuruc dalok találhatóak a tankönyvben. A tankönyvsorozatban másodszor fordul elő, hogy az előadó nevét is feltüntette a kötet – vajon miért ragaszkodott a szerző ahhoz, hogy ebben a két esetben tartsa fontosnak megnevezni a kórust, illetve a zongoristát?

Mindhárom tankönyv zenehallgatási anyaga megfelel a kívánalmaknak, a tanár kiválogathatja az osztály képességeinek megfelelő műveket.

A hetedik osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

A hetedik osztály számára mindössze egy tankönyv szerepel a tankönyvlistán, az Énekeskönyv sorozat kötete. A Ráplai Györgyi és Szabó Katalin (2016c) által szerkesztett hetedik osztályos zenehallgatási anyag sokrétű, a tantervi követelménynek megfelelő. Az anyag rendkívül bőséges, a középkor zenéjén kívül minden korszakot felölel. Ebben a tankönyvben olyan oldalak is találhatóak, amelyek arra utalnak, hogy a teljes tanóra anyaga a zenehallgatás. Különösen érdekes a Rómeó és Júlia-témát kiaknázó szakasz: négy műből hallgathatnak (és nézhetnek) részletet a tanulók, ez által különféle műfajokat ismerhetnek meg, összehasonlíthatják a zenei anyagot, véleményt formálhatnak a hallottakról. A tankönyvben több ehhez hasonló típusú zenei anyag szerepel, a *La campanella*, vagy a vonat zenei megjelenítése izgalmas témát kínál.

Király Katalin (2019b) a zenehallgatási anyagot leginkább a romantika korszakából válogatta, emellett Bartók és Kodály műveivel ismerkedhetnek meg a tanulók. A zenehallgatási anyag tehát nem tér ki minden stíluskorszakra, szórakoztató zenei szemelvényt nem találunk. A műfaji kínálat megfelelő, örömmel látjuk, hogy a tankönyv végén a tankönyvben szereplő zenehallgatási anyag is megtalálható.

A nyolcadik osztályos tankönyvek zenehallgatási anyaga

Az általános iskolai tanulmányokat lezáró év feladata – az ének-zene kerettanterv tükrében – az összegzés. A tanulók megismerték a különféle stíluskorszakokat, zeneszerzőket, műfajokat, kaphattak egy átfogó képet a zeneirodalomról.

Az *Énekeskönyv* sorozat kötetének (Rápli – Szabó, 2016d) zenehallgatási anyaga olyan bőséges és szerteágazó, hogy (szinte) elég a felső tagozat mind a négy évfolyama számára. A kiválasztott anyag megfelelően felkészít a középiskolai ének-zenei tanulmányokra. Találunk olyan szemelvényeket, amelyek a korábbi évfolyamokban is szerepeltek, hasznos újra hallgatni egy-egy már ismert darabot, és új szempontok mentén megbeszélni a hallottakat. Összehasonlításra is ad példát a könyv, Satie művét Debussy feldolgozásában is ajánlja a könyv. A darabok között találunk „közönségkedvenc”-et (Puccini: *Turandot – Nessun dorma*), ritkán hallható versenyművet, kortárs zenét, és kortárs szórakoztató zenét. Ez a tankönyv is szerepeltet olyan művet, amelynek a megbeszélése egy teljes tanóra anyaga.

Király Katalin (2019c) összeállítása csak részben tesz eleget a tantervi követelménynek. Mindössze két barokk műrészlet (mindkettő *Händel* darabja) szerepel a tankönyvben, középkori és reneszánsz zenét nem találunk a kínálatban, ahogy szórakoztató zenei ajánlást sem. A XX. század zenéjének bemutatása hat külföldi szerző, valamint Bartók, Kodály, Kocsár Miklós, Szokolai Sándor, Kurtág György, Durkó Zsolt és Orbán György művein keresztül történik. A tanár feladata és lehetősége eldönteni azt, hogy melyik korszakot vagy stílust mutassa be a tanórán, melyik az a korszak, műfaj, stílus, előadói apparátus, amely az osztály érdeklődését felkeltette, vagy éppen elzárkózott az elől.

A nyolc évfolyam tankönyveinek zenehallgatási anyaga megfelelő, de a tárgyat tanító maga is szabadon dönthet arról, hogy milyen zenét vigyen az óra zenehallgatási szakaszára. A kisebb terjedelmű, könnyen „átlátható” művek, műrészletek után fokozatosan jutnak el a tanulók a bonyolultabb szerkezetű, hangzásvilágú darabokig. Néhány tankönyvben szerepel ismétlődő zenehallgatás, a korábbi évek, illetve az adott év anyagából.

Sajnálatos, hogy mind az alsó, mind a felső tagozatos tankönyvek között találunk olyan tankönyvcímet, amely figyelmen kívül hagyja azt, hogy

a tantárgy neve ének-zene, amelybe a zene szinte összes területe beletartozik. A 'daloskönyvem', illetve az 'énekeskönyv' megnevezés nem utal arra, hogy az éneklésen kívül más tevékenységi forma és ismeret is szerepel a tankönyvben.

A középiskolák számára készült tankönyvek zenehallgatási anyaga

A középiskolai tankönyvek két fontos funkciót töltenek be: rálátást nyújtanak a zeneirodalomra a kronologikus rendet követve, illetve antológiaként szolgálnak. Bízást gondolhatjuk azt is, hogy a tankönyveket a tanulók a későbbiekben, felnőtt életükben is forgatják.

Egyetlen tankönyv szerepel a 2019/2020-as tanév hivatalos tankönyvlistáján. A Lukin László – Ugrin Gábor (2017) által írt, sokszor átdolgozott kötet korábban évfolyamok szerinti bontásban jelent meg, később három, mára két évfolyam anyagát fogja össze (az eredeti, első kiadás éve nincs feltüntetve a legújabb kiadásokon). Lukin László és Ugrin Gábor tankönyvének zenehallgatási anyaga bőséges, a tankönyv első megjelenése óta az akkor eltervezett zenei anyag ugyan kevesebb lett, azonban a szórakoztató zene műfajai már megtalálhatók a tankönyvben, az előírt ajánlásnak megfelelően (a tankönyvet átdolgozta: Rápli Györgyi, 2009).

A korábbi tankönyvlistán szereplő kiadványok közül Király Katalin 9. és 10. osztály számára készített tankönyveit találhattuk (Király 2018b; Király, 2018c), amelyek először 2013-ban jelentek meg. Pécsi Géza *Kulcs a muzsikához* (Pécsi, 1989) című tankönyve az 5-12. osztálynak szól, valamint Pécsi Géza – Uzsálné Pécsi Rita *Ének-Zene-Kultúra* című könyve (Pécsi – Uzsálné, 2008), amely a 9-10. osztály számára készült, és a *Kulcs a muzsikához* tankönyvcsalád tagja.

A tankönyvek felépítése követi a kronológiai sorrendet. Király Katalin 9. osztályos kötete a bécsi klasszikus kor bemutatásával zárul, a 10. osztályos anyag folytatja a zenetörténeti bemutatást. Az *Ének-Zene-Kultúra* és a *Kulcs a muzsikához* tankönyv a nem csak a zenére fókuszál, hanem azt a kultúrtörténet és társművészetek keretébe ágyazza, „változatos ingerkörnyezet”-ben tárgyalja a tantárgyat. A zenetörténeti korszakok ismertetése után néhány témát csoportosítva tárgyal a könyv (Pécsi – Uzsálné, 2008), így a műfajok fejlődése, a különféle összetételű zenekarok,

a zenei formák stb. történeti fejlődése is végigkísérhető. A *Kulcs a muzsikához* és az *Ének-zene-kultúra* tankönyvek részletes zenehallgatási anyagától eltekintünk, hiszen a zenei anyag 15 CD-lemezt tesz ki, a szemelvények között számos 1-2 perces részlet is szerepel. Számos esetben a zenei anyag felvezetéseként narráció segíti az elsajátítást. A CD-lemezek számából is látszik, hogy nagyon gazdag az a zenei anyag, amelyet felsorakoztatnak a szerzők. Ez az egyetlen tankönyv, amelyben a művek jegyzékszámát is feltüntették a tankönyvszerzők.

Király Katalin 9. és 10. osztályos tankönyvének zenehallgatási anyaga mértéktartó, a heti egy ének-zene tanórán szigorú időbeosztás mellett talán az összes darabra sor kerülhet. Mindkét tankönyv zenehallgatási anyaga tartalmaz népzenei felvételeket is. A válogatott műzenei szemelvények jól reprezentálják a zeneirodalmat, bár egy-egy zeneszerző (Bach, Händel, Mozart) talán több művel, tétellel szerepel, azonban a műfajok bemutatása magyarázhatja ezt a tényt. A szvit mind Händel, mind Bach életművének bemutatása kapcsán szerepel, a szimfónia műfaját Mozart és Haydn, Beethoven, Dvořák, és Schubert kompozícióin keresztül ismerhetik meg a tanulók. A tankönyv a szórakoztató zenei szemelvénye Bernstein *West Side Story*-jából egy részlet.

A szórakoztató zene tantervbe emelése

A szórakoztató zene mára túlsúlyba került, a közönségigényt kielégítve a kereskedelmi rádióadók többsége a mai számok kínálatából állítja össze, vagy színesíti műsorait.² Olyan műsorszórádók is kaptak rádióengedélyt, amelyek a közelmúlt nagy slágereit közvetítik³. Vannak egy-egy műfajra szakosodott kereskedelmi rádiócsatornák, például a Dankó Rádió, a Jazzy Rádió. Művészi zenét közvetítő rádiócsatornák is elérhetőek: a Bartók Rádió, amely közszolgálati adó, vagy a Klasszik Rádió. Napjainkban olyan internetes felületek is létrejöttek, amelyek online közvetítenek szórakoztató vagy művészi zenét.

---

² Például a Juventus rádió, majd utóda, a Sláger FM

³ Például a Rock FM 95.8, a Sláger FM

Kétségtelen, hogy a szórakoztató zenére nagyobb az igény, talán ezért is tapasztalható az, hogy a bevásárlóhelyeken, szolgáltató-intézményekben, egyéb létesítményekben a könnyebben fogyasztható dallamok szólalnak meg háttérzeneként. Hausmann nagyon kifejezően „akusztikai díszlet”-nek nevezi ezt a fajta jelenséget (Hausmann, 2011, 20.). A szórakoztató zene kétségtelenül az életünk szerves részévé vált. Ez indokolja azt, hogy az ének-zene tantárgy ismeretei közé bekerülhetett a szórakoztató zene, az alkalmazott zene, és egyéb, nem a művészi zene kategóriájába tartozó műfaj.

A szórakoztató zene tantervbe emelése ellen, és mellette is érveltek a pedagógusok és kutatók. Az ellenérvek között szerepelt a kevés óraszám, hiszen a hatodik osztálytól a középiskolai tanulmányok ideje alatt mindössze heti egy óra áll rendelkezésre az ének és zene tanítására, az elméleti alapismeretek (felismerő kottaolvasás, zeneelméleti ismeretek) bemutatására, gyakorlására, az éneklésre, improvizációra (kreatív zenei tevékenységre), valamint a zenehallgatásra.

A másik okként a tanárok szórakoztató zenében való járatlanságát említhetjük: a tanárképzésben a művészi zene oktatása az elsődleges. A szórakoztató zene külön műfaj. Sajátos hangszerelését, ritmikáját, előadásmódját az erre szakosodott intézményekben oktatják, például a Kőbányai Zenei Stúdió, vagy a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának Könnyűzenei kurzusa. Az ének-zene tanárok saját ízlésük és ismereteik alapján választhatják ki a tankönyvben, vagy más oktatási dokumentumban ajánlott, vagy az általuk ismert számok közül azt, amelyet bemutatnak az adott órán.

A tanárok feladata az iskolai oktatásba belépő, majd a tanulmányokat elvégző tanulókat körbe vevő zenei világ bemutatása. *Az iskolába belépő gyerekek zenei adottságai, ismeretei, élményei jelentősen különbözhetnek* (kerettanterv, „A” 2012), így a tanár feladatává válik, hogy a zenehallgatás élményét, a zenei ízlésvilágot formálja a bemutatott műveken keresztül. A zenetanár feladata az, hogy mutasson rá az értékes zenére, a zene funkcióira, a zene más művészetekben elfoglalt helyére. A kerettanterv ajánlása szerint tehát a szórakoztató zene bemutatása ajánlott az ének-zene órákon.

Ellenérvek a szórakoztató zene tantervbe emelése mellett

Kodály Zoltán *Gyermekkarok* című 1929-es írásában a zeneoktatás iskolai megvalósításának hibájáról ír. Arra hívja fel a figyelmet, hogy egy budapesti tanítóképző tagjai a „Snájder Fánit” énekelték, hozzá méltó dalkoszorúval. Ha a tanítóképzősök maguk is ilyen dalokat énekelnek, akkor a gyermekeknek is ezeket, vagy hasonló minőségű darabokat fognak tanítani. Az ízlés fontosságát, a „vitamindús” zenei táplálékát (és a mindennapos testmozgást) hangsúlyozza. Az akkori ének tankönyvek zenei anyagát, a dalokat, tandalokat nem tartotta megfelelőnek Kodály, néhány iskolatípus – így a katolikus gimnáziumok, protestáns iskolák – számára zeneműveket javasolt írásában. Le akart számolni azzal az előítélettel, „pedagógus-babonával”, hogy „tananyagnak valami hígított művészetpótlék való” (Kodály, 1982. 41). Kodály hangsúlyozza a művészi zene fontosságát, a művészi értéket, valamint azt, hogy az iskolai zeneoktatás „gyönyörűség legyen a tanulónak, és egész életére beleoltsa a nemesebb zene szomját” (Kodály, 1982. 39).

Kocsis Zoltán véleménye szerint „a rockzene magától is megy. Oktatási szintre behozni azért is értelmetlen, mert nincs mit tanítani rajta, hiszen oly végtelenül egyszerű. Olyan ez, mintha az általános iskolában nyolc évig csak a "kétszer kettő az négy"-et oktatnák folyamatosan” (Kocsis, 2005). Strém Kálmán szerint „a zenetanárnak a zeneművészetet kell tanítania” (Strém, 1988, 31.), feltételezzük, hogy Strém kizárólag a művészi zene iskolai oktatását tartja megfelelőnek. A Kodály Társaság is a hagyományos, tradicionális ének-zeneoktatás mellett foglalt állást (Laczó, 2002).

Ha áttekintjük az ének-zene tantárgy 10 évre tervezett óraszámait, a két évfolyamonként ajánlott zenehallgatásra javasolt időtartamot, valamint a tantárgy sokrétű követelményrendszerét – benne a zenehallgatási anyaggal –, nyilvánvalóvá válik, hogy még a zeneirodalom remekműveiből is csak a legjelentősebbek meghallgatására (vagy azok tételei közül egyre) van időkeret. Az aktív zenehallgatás feltételezi egy-egy mű többszöri felidézését, de a darab újabb meghallgatása a tanóra keretei között az időhiány miatt gyakran nem valósul meg.

A mai kor divatos, szórakoztató zenéjének a világában a tanulók jóval több hallásélménnyel rendelkeznek, mint tanáraik. A művészi zenében a tanulók nem járatosak, szabadidejükben az őket érdeklő szórakoztató zenét

hallgatják. Véleményem szerint a tanulóknak a nekik újdonságot jelentő műveket érdemes bemutatni.

Érvek a szórakoztató zene tantervbe emelése mellett

A kerettanterv azt hangsúlyozza, hogy „az iskolai ének-zene óra elsősorban nem ismeretszerzésre való, hanem a pozitív zenei élmények és gyakorlati tapasztalatok megszerzésére” (kerettanterv, 5-6. osztály „A”). A tanulók számára pozitív élményt jelenthet egy művészi zenei szemelvény meghallgatása is, de éppen úgy szórakoztató zenei szám is.

A művészi zene kétségtelenül értékközvetítő, de a diákok érdeklődése egyértelműen a szórakoztató zene felé irányul. A művészi zene tanórai egyeduralmának ellensúlyozására több zenepedagógus felhívta a figyelmet. Joób Árpád és Laczó Zoltán az első Nemzeti alaptanterv 1996-os bevezetésekor a szórakoztató zene tantervbe való beemelése mellett érvelt. Mindketten egy zenehallgatás központú tantervben gondolkodtak, amelyben a hangzó zene az elsődleges, és a meghallgatott zenei anyagból kiindulva, arra ráépülve kapcsolódnak az elméleti ismeretek.

Joób Árpád a zenei világ kitágítását javasolta, így a természet és társadalom hangzó környezetének megismertetését, a szórakoztató zene hangzásvilágát. Joób az iskola feladatnak tartja a zenében való tájékozódás képességének, valamint az értékítélet kialakításának lényegességét (Joób, 1997, 99.).

Laczó Zoltán is fontosnak tartotta a könnyebb műfajok kiemelkedő darabjainak tanórai bemutatását. Laczó rámutat arra, hogy a szórakoztató zene tantervbe illesztése a művészi zene és a könnyebb műfajok differenciálására, megkülönböztetésére is alkalmat adhat. Egyúttal a két műfaj megismertetése diplomáciai lépést is tesz a „két kultúra” között kialakult falak lebontásában” (Laczó, 1997.) Néhány évvel később, 2002-ben Laczó a tantárgystruktúra, a tanítandó anyag, a pedagógiai tevékenység változtatása mellett foglalt állást. Laczó szerint nem csak a zenét kell újraértelmezni, hanem annak aspektusait, valamint funkcióit. Írásában rámutat, hogy a zene *szórakoztató, relaxáló, preventív, terápiás, kommunikatív és intermediáló*.

L. Nagy Katalin is a tantervi változtatás mellett foglalt állást. L. Nagy figyelmeztet arra, hogy a régi korok zenéjének megőrzése nem jelent egyúttal őrzést is. Ezért lényeges, hogy a gyermekek ismerkedjenek meg a nemzeti, etnikai kisebbségek zenéjével, a kontinensek zenéjével. Ismerjék meg a dzsessz, a komputerezene, a könnyűzene világát, a zene szórakoztató funkcióit, de nem a tanítás alapjaként, hanem csak anyagaként (L. Nagy, 2012).

A külföldi országok között is találunk arra példát, hogy a szórakoztató zenét az ének-zene tantárgy anyagába emelték. 1967-ben Tanglewoodban szerveztek egy konferenciát zenepedagógusok, zenészek és pszichológusok számára, amelynek témájaként azt is megjelölték, hogy a korszak tizenévesei által kedvelt zenét érdemes lenne iskolai keretek között oktatni (Coate, 1968). Az Egyesült Államok oktatási szférájában dolgozók körében tehát már több mint ötven éve felmerült a szórakoztató zene tanórai bemutatása. Az eltelt ötven évben a zenetanárok képzési rendszere azonban a művészi zenében történő jártasságot helyezi előtérbe. A tanárok még mindig a pontosan lejegyzett zeneműveket tartják fontosabbnak a hallás utáni tanuláshoz (Powell és mtsai, 2019).

Az amerikai egyesült államokbeli oktatási intézmények nagy részében működnek rockbandák (magyar kifejezéssel garázszenekarok), kórusok, nagyobb hangszeres együttesek, popzenei együttesek. Woody szerint azért, hogy a zenetanár hiteles lehessen, a populáris zenét is ismernie kell (Woody, 2007, 31.) Szintén Woody írja azt, hogy „a legjobb módja a tanuláshoz az, hogyha mi is műveljük a popzenét” (Woody, 2007, 34.). Lawrence a szórakoztató zenéből kiindulva tanít különféle zenei jelenségeket, például a klasszikus összhangzattan három fő funkcióját, vagy a repetíciót (Lawrence, 2015).

A skót és az északi nemzetek oktatási rendszere a szórakoztató zene megismertetését tartja elsődlegesnek (Powell és mtsai, 2019). Svédországban a zenei anyag döntő többsége a „pop és rockzene műfajából” származik. A művészi zene, a dzsessz, a népzene, illetve más népek zenéje kevésbé képezi a tananyag részét (Georgii-Hemming, 2010, 24). A zenepedagógusok olyan zenei élmény átadására törekszenek, amely a tanulók érdeklődésére számot tarthat (Georgii-Hemming, 2010, 23).

Megfigyelési szempontok a zenehallgatáshoz – a tankönyvek alapján

Az aktív zenehallgatásra nevelés folyamatában a gyermekeket a pedagógus vagy a tankönyv által megadott tájékozódási pontok segítik a mű meghallgatása előtt (Dobray, 1974, 118.) Georgii-Hemming – Kvarnhall, 2015. 35.) A jól megválasztott megfigyelési szempontok nagyban hozzásegítik a gyermeket arra, hogy koncentráltan figyeljen a zenei jelenségekre. Az aktív zenehallgatásra történő nevelés játékos formában is megvalósítható. Ha a szimfonikus zenekari hangszerek hangszínét figyelteti meg a tanár, vagy a tanító, a gyermekek felállnak a padból és imitálják a hangszerjátékot, például a fuvoláét. A következő meghallgatáskor a timpani megszólalását jelzik a gyermekek azzal, hogy felállnak, és utánozzák a játéktechnikát. A játékos formában történő, de a figyelem fókuszálását és fenntartását segítő hangszerjáték-imitáció olyan cselekvés, amelyet „valamilyen módon kontrollált impulzivitásként lehet értelmezni” (Etmektsoglou, 2017, 200-201.). A gyermekek tehát nem csak passzív módon ülnek a padban, hanem az aktív zenehallgatáshoz aktív fizikai cselekvés is párosul.

A tanórai zenehallgatás megvalósulhat úgy is, hogy a tanulók nem kapnak megfigyelési szempontot. Dobray szerint két szinten történhet meg az előzetes iránymutatás nélküli zenehallgatás: „a kezdet kezdetekor”, ebben az esetben például a gyermek egy zenei elemet nevez meg (például a tanult népdal kezdősorát). A másik, magasabb szint a zenemű kifejezőeszközeinek felismerése és megnevezése (például a zene tartalma a tempó, a ritmika, a hangulat, a dallam alapján). A magasabb szint feltételezi azt, hogy a tanulók már gyakorlatot szereztek a zenehallgatás folyamatáról (Dobray, 1974. 119-120). Megfigyelési szempont nélkül abban az esetben is hallgattathat a pedagógus zeneművet, hogyha a zene szépségét kívánja bemutatni (Dobray, 1974. 119).

A vizsgált kötetek közül a Mozaik Kiadó tankönyveiben egyáltalán nem szerepel megfigyelési szempont. Lassúné Ruskó Renáta készítette a tanmeneteket, a zenehallgatási szempontokat ott találhatja meg a tanító. Nem találunk megfigyelési szempontokat a Nemzeti Tankönyvkiadó kötetében

sem. Bár ezt a tankönyvet tarthatjuk a legmagvasabbnak, hiányoljuk a szempontrendszer (amelyek szintén a tanítói kézikönyvben szerepelnek).

Az Apáczai Kiadó könyvei már szerepeltetnek megfigyelési szempontokat, de nem minden zenehallgatási anyagnál. Az első megfigyelési szempontok a gyermeket körbevevő világ zajaira, zörejeire irányulnak. A leggyakoribb – és a gyermek életkorához leginkább igazodó szempont a darab hangulati karakterének meghatározása. A tempó megfigyeltetése szintén a könnyen felismerhető zenei jegyek közé tartozik, erre az első osztályosok számára készített tankönyvben nem találunk példát (a zenehallgatási cédén szerepel ilyen feladat). Gyakori szempont a hangszer(ek) hangszínének felismerése. *Mit hallottatok? Milyen hangszereket ismertetek fel?* Az iskolát éppen elkezdő gyermekek számára a feladat nagyon nehéz, a hangszerek hangját még nem, vagy alig ismerhetik. A „mit hallottatok” kérdésre pedig nem tudnak válaszolni, csak a pontosító, szűkítő tanári kérdések után. Úgy gondolom, hogy a gyermekek első iskolai zenehallgatási élménye legyen egy olyan művészi zenedarab, amely egy általuk ismert dallamra épül, vagy tartalmazza azt. A már ismerős dallam feldolgozása felkelti az érdeklődésüket, a megfigyelési szempont nem a dallamra irányulhat, hanem a hangszínre, tempóra, előadói apparátusra, egyszóval a zene jellegére, hangulatára.

Találunk olyan zenehallgatási feladatot, ahol két művet is hallgathat a gyermek: Mozart *C-dúr zongoravariációja*, (KV. 300), amely a *Hull a pelyhes fehér hó* kezdetű francia népdalra épül, és Gryllus Vilmos – Döbrentey Ildikó: *Maszkabál – Hóember* című darabja a télhez, a Mikuláshoz kapcsolódik. Prokofjev: *Péter és a farkas* című szimfonikus meséjéből a gyermekek megfigyelhetik a macska, a vadászok és a nagypapa zenei ábrázolását, majd Gryllus Vilmos – Döbrentey Ildikó: *Maszkabál – Cica* című dalát is meghallgathatják. A *Hold, hold, fényes lánc* kezdetű gyermekdalhoz is két zenehallgatási anyag kapcsolódik: Keresztény Béla – Weöres Sándor: *Táncol a hold* című dala és Debussy: *Holdfény* című tétele (amely a *Suite bergamasque* ciklusban szerepel).

Célszerű lehet arra is rákérdezni egy mű kapcsán, hogy egy, két vagy több ember (zenekar) adja elő a darabot, ilyen feladatot nem találunk a tankönyvekben. Több esetben nem pontos, illetve nem megfelelő a megfigyelési szempont: Kodály *Hajnóvesztő* című kórusművének egyik megfigyelési szempontja az, vajon hogyan érzékelteti a zeneszerző az esőt és

a haj növekedését (Süle, 2016a). Ha a tanító előre közli a gyerekekkel, milyen zenei módon ábrázolja a szerző a haj növekedését, a gyermek lelkesedéssel figyel majd. Csekély zenei tapasztalattal azonban nem tud a kérdésre válaszolni. Orff *Carmina Buranájának* részletében a gyermek nem ismerheti fel a mozdony hangját, hiszen nem létezett a középkorban mozdony, és a mű szövege sem említi meg a közlekedési eszközt. A negyedik osztályos tankönyvben ugyanennek a műnek a részlete kapcsán (Albertné, 2016b) a gyermekeknek azt kell megfigyelniük, hogy „*a kórus hosszan sorolja a finom borok kedvelőinek listáját*” (Lehotka 2019). Rávezetéssel tud csak válaszolni a gyermek arra, hogy Weber *A bűvös vadász* című operájának részletében mi a szereplők foglalkozása (Albertné, 2016b). Mancini filmzenéje (*A rózsaszín párduc*) kapcsán a klarinét hangjának bársonyosságát figyelteti meg a tankönyv (Albertné 2016b), holott a hangszer a tenorszaxofon (Lehotka, 2019).

A legjobb megfigyelési szempontokat a TÉR 2. osztályosok számára készített kötetében találjuk. Egy-egy mű kapcsán több szempontot is ad a tankönyv, a gyermekek többször meghallgatják tehát ugyanazt a részletet. A legtöbb zenehallgatási feladatnál két, esetenként három szempontot is kapnak a gyermekek, pontokba szedve. Különösen érdekes az a feladat, amely a madarak hangjának megfigyeltetése kapcsán azt kéri a gyermekektől, hogy karikázza be azt az állatot, amelynek az énekét hallotta. Több hangszerfelismerési, hangszercsoport-felismerési (hangszín-felismerési) feladatot is találunk, illetve gyermekdalok megnevezését találjuk feladatként egy adott népdalfeldolgozás kapcsán. Helyes tanári irányítással, rávezetéssel talán azt is meg tudják mondani a gyermekek, hogy Rossini *A tolvaj szarka* című operájának nyitányában hogyan jeleníti meg a szerző a szarkát. A tankönyvben a formai szakaszok felismerésére is van feladat (Vivaldi: *A négy évszak – Tavasz I. tétele*).

A kiadványok erősségének tartjuk, hogy az ismétlődő zenehallgatásra való törekvés minden tankönyvcsaládban megjelenik. Az aktív zenehallgatás feltételezi azt, hogy egy művel több alkalommal ismerkedik a hallgató. A gyermek a többszöri meghallgatás után közelebb kerül a műhöz, több zenei jelenséget képes megfigyelni. A későbbiekben automatikussá válhat az, hogy a tanuló rávezetés nélkül, maga észleljen egy-egy zenei mozzanatot.

Magasabb évfolyamú osztályoknál kevés megfigyelési szempontot közöl a tankönyv, azonban a gyermekek ideális esetben kaptak megfigyelési

szempontot az alsó tagozatos évek alatt, és ez alapján felismerhetnek például egy-egy zenei jelenséget. A felső tagozaton és a középiskolában egyre hosszabb zenei részletet, tételt, művet ismernek meg a tanulók, és az ezekhez igazodó megfigyelési szempontok megadása a szaktanár feladatává válik.

A hangszínhallás és az előadói apparátus bemutatása az ének-zene tankönyvek alapján

A hangszínhallás fejlesztése (lehet) az egyik legelső feladat a zeneművek figyelemmel kísérése során. A kerettanterv „B” változata a hangszínhallás fejlesztését a test- és ritmushangszerek használatában is látja, emellett figyelemre, koncentrációra nevel az említett hangszerekkel történő ritmizálás (22/2016. (VIII. 25.) EMMI rendelet, kerettanterv „B” változat). A kerettanterv „A” változata rámutat arra, hogy a befogadói kompetencia fejlesztését többek között a hangszínerzék fejlesztésével érhető el (22/2016. (VIII. 25.) EMMI rendelet kerettanterv „A” változat).

A kezdő lépések után a tanulók megismerkednek a gyermek- férfi- és női hang hangszínével, majd a hangszerek, különféle előadói apparátusok hangzását is megismerik. A tankönyvek közül a Mozaik Kiadó Kft. zenehallgatási anyagát tarthatjuk a legérdekesebbnek, legsokrétűbbnek, hiszen már az első osztályban versenymű-részleteket hallgathatnak meg a kisgyermekek. Az *Ének-zene* sorozat 1. osztályosoknak készült könyve a népzene és népdalfeldolgozásokra, ezen belül a zongora és a kórus hangszínére fókuszál, például Bartók *Gyermekeknek* sorozatának darabjaival, és Kodály kórusműveinek bemutatásával.

A 2-3-4. osztályosok számára készült tankönyvek alapján elmondhatjuk, hogy a hangszínek bemutatása szinte teljes körű, de nem várható el az, hogy az alsó tagozatos gyermekek minden hangszer, minden kis-, illetve nagy előadói apparátus hangszínét felismerje. A legtöbbször hallható hangszer a zongora, melynek hangszíne jellegzetes, és sok hangszerrel ellentétben többszólamú művek megszólaltatására is alkalmas. A zongora az ének-zene tanításához elengedhetetlen, segíti a gyermekeket a tiszta éneklés elsajátításában, tanári kísérettel a dalok éneklése élvezetes a tanulók számára. Különleges hangszínt képvisel a két zongora és a zenekar

hangzása Saint-Saëns *Az állatok farsangja* című művében, a ciklus egy-egy tétele mindegyik tankönyvben szerepel. A gyermekek a zongorák hangja mellett felismerhetik a szimfonikus zenekar hangszereit, megismerhetik a nagyzenekari hangzást. A kórusok hangzása közel áll a gyermekekhez, hiszen maguk is énekelnek a tanórákon. A hangszínek legteljesebb bemutatását a Mozaik Kiadó Kft. kiadványaiban található művek képviselik. A kürt, a hegedű, a gordonka, a fuvola éppen úgy helyet kapott a hangszerek bemutatásakor, mint a zongora (Lassúné 2017a; Lassúné 2017b; Lassúné 2018 a; Lassúné 2018b).

Különleges hangszer-összeállítást hallhat a gyermek, ha Sáry László *A nagymama tánca* című, elektronikára és fagottra írt darabját hallgatja meg (Lantosné – Lukinné 2016b). Szintén ritka hangszerelésű Kurtág György *Bagatellje*, amely előadói apparátusa a fuvola, a nagybőgő és a zongora (Lantosné – Lukinné 2016b).

A két hegedű hangzása is felkelti a tanulók figyelmét: Bach *d-moll kettős versenyében* szerepel a két szólóhangszer (Lantosné – Lukinné, 2016b), Bartók hegedűduóiban is a két hangszert halljuk (Lantosné – Lukinné 2016b). A cimbalom (pontosabban **két** cimbalom) hangszínét figyelhetik meg a gyermekek Kodály *Kállai kettősében* (Lassúné, 2018b), Kodály *Háry János* című művében (Lassúné, 2018a; Albertné, 2016b). A vizsgált művek alapján elmondhatjuk, hogy a hangszínhallás fejlesztése az előadói apparátusok megfigyeltetésével széles ismeretet adhat. A felső tagozaton és a középiskolában folytatódik a különféle előadói apparátusokra készült zeneművek bemutatása, de a szaktanár érdekességképpen például a vonósoktett hangzását is beemelheti a tanóra anyagába.

A zenei korszakok

Egy-egy zenei korszak stílusának bemutatása a felső tagozatos és a középiskolai ének-zene tankönyvek feladata. A 7-8.osztályban a tanulók megismerik a különféle zenei korszakokat, a középkort, a reneszánsz, a barokk korszakot, a bécsi klasszikus stílust, a zenei romantikát és a XX. század zenéjét. A középiskolai tananyag is követi a kronológiai elrendezést, új tananyagként az ókor zenéje szerepel az elsajátítandó ismeretek között. A középiskolai években a zenetörténet és a zenehallgatás hangsúlyosabb

szerepet kap, mint az alsó tagozat ének-zene óráin, amelyeken az örömteli, közös éneklés a fő feladat. A középiskolás korosztály számára bemutatott művek hosszabb lélegzetűek, hosszabb ideig tartó aktív figyelmet igényelnek, formai szempontból is bonyolultabbak, valamint – különösen a XX. századi zeneművekben az előadói apparátus is változatosabb (és sok esetben szokatlan, például Sztravinszkij: *Zsoltárszimfónia*).

Az alsó tagozat számára készült tankönyvekben szereplő műveken keresztül a gyermekek megismerhetik a különféle korszakok stílusjegyeit, a főbb zeneszerzőket. A reneszánsz korszak zenéje alulreprezentált (ahogyan a koncerttermekben is), középkori dallamot, művet sem találunk a tankönyvek zenehallgatási anyagában, azonban az ebben a két korszakban született zene talán kevésbé keltené fel a gyermekek figyelmét.

A barokk, bécsi klasszikus és romantikus korszak zenéje bőségesen szerepel a felső tagozat tankönyveiben. Szintén szerepelnek XX. századi zeneművek a kötetekben, és öröndetes az, hogy Bartók és Kodály művei, népdalfeldolgozásai reprezentálják a korszak zenéjét. A 8. osztály zenehallgatási anyaga nem csak e két említett szerző műveit kínálja, hanem többek között Durkó Zsoltét, Orbán Györgyét, Szokolai Sándorét, a külföldi komponisták közül Pendereckiét, Honeggerét, John Cage-ét, Eric Satie-ét. A felsorolt zeneszerzők darabjainak hangzásvilága korántsem mindig harmonikus, a tanulók – megfelelő tanári előkészítés után – új zenei világba léphetnek be.

A középiskolai tankönyvekben kronológiai sorrendben szerepelnek a zenei történelmi korszakok, és a tárgyalt korszakban keletkezett zeneművek. A korszakokra jellemző főbb műfajok leírása is olvasható, amelyekhez zeneművek kottapéldáit is közli a tankönyv.

A zenei formák

Bár az alsó tagozat számára készült 2012-es kerettanterv ének-zene tantárgy bevezetőjében az szerepel, hogy a tanulók „lehetőleg teljes műveket hallgassanak meg, hiszen a tanulók befogadói kompetenciáját, s elsősorban zenei formaérzékét a teljes kompozíciók bemutatása fejleszti” (22/2016. (VIII. 25.) EMMI rendelet „A” változat 1-4. osztály), azonban ez a legritkább esetben valósulhat meg. A gyermekek az iskolába lépéskor, és az azt követő néhány évben még csak rövid ideig képesek teljes figyelemmel hallgatni a

zeneműveket. A tízéves gyermek is mindössze négy percig tud koncentrálni, a 6-8 éves tanulónál ez az időtartam mindössze maximum két perc (Laczó, 2009). A ciklikus, vagy hosszabb lélegzetű művek esetében tehát az említett ok miatt nem valósulhat meg a teljes mű meghallgatása, csak annak egy-egy tétele, illetve a műből kiragadott rövid részlete. Ezért a forma – mint zenei terminus technicus – megfigyeltetése tehát csak néhány szemelvény alapján történhet meg.

Az egyszerű zenei formák közül először azokat célszerű a gyermekekkel megismertetni, amelyekben ismétlődés van: a legtöbb gyermekdal motívumismétlésekből áll (például a *Szólj, síp, szólj; Katalinka, szállj el* kezdetű dalok, stb.). Bartók *Gyermekeknek* (Bartók, 1963a; Bartók, 1963b) sorozatán keresztül vezethetjük be a tanulókat a formatan világába, hiszen ismert gyermekdalokat dolgoz fel a szerző. Az egyszerű formák közé tartozik a könnyen felismerhető visszatéréses, ABA – triós forma, például Mozart *Német tánc* (Albertné, 2016b) című divertimentójának tétele, amely *Utazás szánon* címmel ismert, és a tankönyvben is sajnálatos módon így szerepel. A rondóformát (ABACA...A) az ismert bagatell, Beethoven *Für Elise* című darabján keresztül mutathatjuk be a tanulóknak (Lassúné 2018a; Süle 2016a).

Egyszerű zenei forma a periódus is, ezt a formát érdemes kiragadni egy-egy műből, hiszen az önállóan, teljes darabként létező, nyolcütemes periódus nagyon ritka a műzenében. Az alsó tagozatos tankönyvek mindegyikében szerepelnek olyan olvasógyakorlatok, vagy műzenei részletek, amelyek alapján a gyermek megfigyelheti a periódus felépítését.

Az összetett formák (például a rondóforma, a szonátaforma, szonátarondó) tanítása a felső tagozaton kezdődik, majd a középiskolai években folytatódik. A 10-16 éves tanulók már kellő zenei tapasztalattal rendelkeznek ahhoz, hogy átláthassák a mű szerkezetét, és a hallásélmény alapján meg is nevezzék a formát.

Az alsó tagozatos tankönyvek zenehallgatási anyaga és a kerettanterv zenehallgatási jegyzékeinek összehasonlítása

A következő táblázatban összevetettük a 2018/2019-es tanév hivatalos tankönyvjegyzékében szereplő tankönyvek zenehallgatási anyagát a kerettantervi ajánlással. Az ének-zene tantárgy számára a kerettanterv „A” és „B” változatot is közöl. Azért fontos összevetni a háromféle ajánlást, mert a pedagógusok e dokumentumok alapján állítják össze a tanmenetet, ezek alapján tervezik meg a tanóra felépítését.

1. táblázat: Ajánlott zenehallgatási anyag az 1-2. osztály számára. A kerettanterv és a tankönyvek összehasonlító táblázata

Ajánlott zenehallgatási anyag az 1-2. osztály számára, „A” és „B” változat										
vált	zeneszerző	a mű címe	kiadó, osztály							
			A P 1	T É R 1	N T 1	M o z 1	A P 2	T É R 2	N T 2	M o z 2
A B	Bach, J. S.	18 kis prelúdium zongorára – válogatás	-	-	-	-	-	-	+	-
A B	Banchieri, Adriano	Az állatok rögtönzött ellenpontja	+	+	+	-	+	-	+	-
A B	Bárdos Lajos	gyermekkarai	+	+	-	+	-	-	-	-
A B	Bartók Béla	Gyermekeknek	+	-	+	+	-	-	+	+
A B	Bartók Béla	Gyermek- és nőikarok	-	-	+	-	+	+	+	-
A	Bartók Béla	Mikrokosmos	-	-	-	-	-	-	-	+
A	Bizet, Georges	Az arles-i lány – szvit	-	-	-	-	-	-	-	-
A B	Csajkovszkij, P. I.	A diótörő	-	+	+	-	-	+	-	-
A B	Honegger, Arthur	Pacific 231	-	-	-	-	-	-	-	-
A B	Járdányi Pál	gyermekkarai	-	-	-	-	-	-	-	-
A	Kodály Zoltán	bicíniumok	-	-	+	-	-	-	+	-
A B	Kodály Zoltán	gyermekkarok	+	+	-	+	+	+	+	+
A B	Kurtág György	Játékok	-	-	+	-	-	-	+	+
A	Mozart, Leopold	Gyermekszimfónia I.	-	+		+	-	-	-	-

A		Mozart, W. A.	C-dúr zongoravariáció (KV. 300)	+	-	+	-	-	-	-	-
A	B	Purcell, Henry	A tündérmű	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	Purcell, Henry	Dido és Aeneas	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	Rameau, J. Ph.	A tyúk	-	-	-	+	-	-	+	-
A	B	Ravel, Maurice	Lúdanyó meséi – A tündérmű	+	-	-	-	-	-	-	-
A	B	Rimszkij-Korszakov	Mese Szaltán cárról – A dongó	-	-	-	-	-	+	-	-
A	B	Rossini, Gioachino	A tolvaj szarka – nyitány	--	-	-	-	-	+	+	-
	B	Telemann, G. Ph.	Békák	-	+	+	+	-	-	+	-

Az „A” változat több zeneművet ajánl, azonban a táblázat azt is mutatja, hogy a két változat majdnem azonos műveket tartalmaz. Az összesítésből kitűnik az, hogy az évfolyam szintű lebontásban szereplő művek közül melyek azok, amelyek a tankönyvek zenehallgatási anyagában és a kerettantervi ajánlásban egyaránt megtalálhatóak. Feltűnik az, hogy olyan művek is találhatóak a kerettantervek anyagában, amelyek egyetlen tankönyvben sem szerepelnek. Bizet: *Az arles-i lány* című szvitje, Honegger *Pacific 231* című szimfonikus műve, Járdányi Pál gyermekkarai, Purcell *Tündérmű* című ötfelvonásos szemioperája és a *Dido és Aeneas* részleteit egyetlen tankönyv sem jelöli zenehallgatási anyagnak.

Három tankönyvcsaládban is szerepel Banchieri: *Az állatok rögtönzött ellenpontja*, Bartók *Gyermekeknek* ciklusának darabjai (a *Mikrokosmos*ból csak egyetlen tankönyvíró választott darabot), Mozart *Gyermekszimfóniája*, Telemann: *A békák* című műve. A kerettanterv jegyzékében nem találjuk Saint-Saëns *Az állatok farsangja* című fantáziát, és Vivaldi *A négy évszak*-ját, azonban több tankönyv zenehallgatási anyaga is példának hozza a ciklus egy-egy darabjának tételét. A kerettanterv a 3-4. osztályok számára javasolja Vivaldi és Saint-Saëns darabjának teteleit. Ezek a művek a következő kétéves ciklus kerettantervi ajánlásában szerepelnek.

A 3-4. osztály számára javasolt művek összevetett listája még több kétséget ébreszthet a pedagógusokban. Meglepődve tapasztaljuk, hogy alig egyezik meg a kerettantervi zenehallgatási anyag a tankönyvek által javasolt művekkel. 20 olyan darabot közöl a kerettanterv, amely egyáltalán nem szerepel a két tankönyvcsalád 3.-4. osztályos kötetében.

2. táblázat. Ajánlott zenehallgatási anyag a 3-4. osztály számára. A kerettanterv és a tankönyvek összehasonlító táblázata

Ajánlott zenehallgatási anyag a 3-4. osztály számára						
„A” és „B” változat						
vált	zeneszerző	a mű címe	kiadó, osztály			
			A P 3	M o z 3	A P 4	M o z 4
A	Bach, Johann Sebastian	Karácsonyi oratórium	-	-	-	-
A	Bach, Johann Sebastian	Parasztkantáta	-	-	-	-
A B	Bartók Béla	44 duó két hegedűre	-	-	-	-
A B	Bartók Béla	gyermek- és nőikarok	-	-	-	-
A	Bartók Béla	egynemű karok	-	-	-	-
A	Bartók Béla	Magyar népdalok	-	-	-	-
	B	Bartók Béla	-	-	-	-
A	Britten, Benjamin	Csináljunk operát!	-	-	-	-
A	Britten, Benjamin	A kis kéményseprő	-	-	-	-
	B	Chopin, Frédéric	-	-	-	-
A	Dohnányi Ernő	Variációk egy gyermekdalra	-	-	-	-
	B	Händel, Georg Friedrich	-	+	-	+
A	Jannequin, Clément	A madarak éneke	-	-	-	-
A B	Kodály Zoltán	Háry János	-	+	+	+
	B	Kodály Zoltán	+	+	+	+
A	Kodály Zoltán	A magyar népzene sorozat darabjai	-	-	-	-
	B	Lassus, Orlandus	-	-	-	-
	B	Liszt Ferenc	-	-	-	-
A	Morley, Thomas	Fyre, fyre	-	-	-	-
A	Mozart, Leopold	G-dúr (Vadász) szimfónia	-	-	-	-
A B	Mozart, Wolfgang Amadeus	A-dúr zongoraszonáta III. (Alla turca) KV. 331.	-	-	-	-
	B	Prokofjev, Szergej Szergejevics	-	+	-	+
A	Purcell, Henry	A tündérkirálynő	-	-	-	-

A		Purcell, Henry	Dido és Aeneas	-	-	-	-
A	B	Saint-Saëns, Camille	Az állatok farsangja	+	+	+	+
A	B	Smetana, Bedřich	Hazám – Moldva	-	-	-	-
A		Strauss, Johann	Kék Duna keringő	-	-	-	-
A	B	Vivaldi, Antonio	A négy évszak	+	+	-	-
	B		madrigálok	-	-	-	+
A	B		Régi magyar táncok	-	-	+	-

Megállapíthatjuk, hogy a kerettanterv „A” és „B” változata és a tankönyvek zenehallgatási anyaga nincs szinkronban. Több az olyan mű, amely nem szerepel a tankönyvekben javasolt zenehallgatási anyaggal, ezért az ének-zene tantárgyat tanító pedagógus döntheti el, hogy melyik javaslatot fogadja el. A hivatalos dokumentumot és a tankönyveket célszerű lenne úgy átdolgozni vagy elkészíteni, hogy a kerettantervet kidolgozók és a tankönyvírók közösen állapítsák meg azt, hogy mely művek szerepeljenek a későbbiekben tananyagként.

Az oktatást segítő audio kiadványok

Kétségtelen, hogy a tankönyvekben feltüntetett zeneművek csak egy kis részét tudja az ének-zene tanár bemutatni. A kamaraművek, szimfonikus zenekari darabok bemutatása csak gépi zenével lehetséges. Ehhez különféle hangzó zenei antológiákra volt szükség. *Zenei bemutatások* (OPI, 1964-től) címmel jelent meg az az antológia-sorozat, amely az Országos Pedagógiai Intézet gondozásában jelent meg, és végigkísérte az ének-zene tanítást az első osztálytól kezdve. A zenehallgatás tantervbe emelését követően az ének-zene oktatását újabb hangzóanyag is segítette 1979 óta. Az akkor használatos bakelit lemezek folyamatosan jelentek meg Laczó Zoltán szerkesztésében (Laczó, 1979-1985), amelyek a Nemzeti Tankönyvkiadó kötetéhez készültek.

Azóta újabb tankönyvcsaládok színesítik a kiadványok sorát, amelyekhez készültek olyan antológiák, amelyek a zenehallgatási anyagot

tartalmazzák. Ezeket a kiadványokat már nem forgalmazzák. A hivatalos tankönyvjegyzékben nem szerepelnek az említett, az alsó tagozat tanórai zenehallgatásához készített válogatások. Egyetlen kiadványt javasol a tankönyvjegyzék a felső tagozatos ének-zene tankönyvjegyzéknél. Az Oktker Nodus Kiadó *KFT Ének zene, zenehallgatás digitális gyűjtemény* című összeállítását kínálja egyedüli kiadványként a tankönyvlista (Kovácsné és mtsai, 2014).

A dolgozatban vizsgált tankönyvsorozatokhoz – egy kivételével – auditív kiadványok is társulnak. Az egyetlen kivétel az Apáczai Kiadó gondozásában megjelent *TÉR*-sorozat. Mivel a kiadó a *Daloskönyvem* sorozatához megjelentetett CD-lemezeket, feltételezzük, hogy a *TÉR* két könyvéhez is ezek a lemezek tartoznak. Kiváló antológia a Nemzeti Tankönyvkiadó Zenekalauz sorozatának *Tengertánc 1.* című válogatása (Ördög, 2006). Figyelemre méltó a lemez alcíme: *Zenehallgatás az általános iskolában és otthon*. A kiadvány az első és második osztályos ének-zene órákhoz készült, 43 felvételt (tracket) tartalmaz. A viszonylag kevés zenemű közlése azt sugallja, hogy az ismétlő zenehallgatást fontosnak tartja a kiadvány összeállítása (erre utal az alcím is). A zenehallgatási anyagot három nagy egységbe rendezte a szerkesztő, amelyek a következők: Énekes zenék, a Hangszeres zenék, Ünnepek, jeles napok zenéje. A kiadvány nagyrészt a magyar népzeneből merít: a gyermek- és népdalok mellett Bartók *Gyermekeknek* és a *44 duó hegedűre* című sorozatból szerepelnek felvételek. A külföldi műzenei szemelvényeket Mozart, Beethoven, Bach, Jacob van Eyck és Vivaldi darabjai képviselik.

Az Apáczai Kiadó minden évfolyam számára kínál antológiát (az alsó tagozatos anyagot összeállította: Schóber Tamás). A felvételek nagy része a tankönyv zenehallgatási anyagában is szerepel. A tankönyveket többször átdolgozták, az auditív kiadvány zenehallgatási anyagát nem frissítették, azonban a lemezsorozat jól használható a tanórákon. A természet, a környezetünk hangjai még a harmadik osztályosok számára összeállított lemezen is megtalálhatóak. Meglátásunk szerint a tanulók érdeklődését már kevésbé kötik le ezek a zajok-zörejek, ezek helyett más zenei anyagot célszerű beilleszteni. Az auditív kiadványok sorozatából mindenképpen ki kell emelnünk Pécsi Géza *Kulcs a muzsikához* című tankönyvéhez tartozó, 14 CD-ből álló sorozatot. Bár a lemezsorozat a felső tagozat és a középiskolák számára készült, zenei anyaga több mint 700 zenei szemelvényt ölel fel.

A volt Nemzeti Tankönyvkiadó gimnáziumi kötetéhez korábban egy bakelitlemeztartozat tartozott, jelenleg CD-ken szerepelnek a meghallgatásra szánt művek, a *Musica practica* és a *Viva la musica* című hangzóanyagok segítségével valósulhat meg a tanórai zenehallgatás. A tankönyv színes, rövid kultúrtörténeti adalékok is szerepelnek a korszakok bemutatása kapcsán. Nehezen igazodunk el a zenehallgatási anyag megnevezése közt, a 'zenehallgatás' felirat csak a lemez nevét és számát jelöli, a mű szerzőjét és címét nevét nem. Az 'illusztráció' kifejezés vajon azt jelenti, hogy otthoni zenehallgatásra ajánlott-e a mű?

A Sulinet internetes felület is tartalmaz az ének-zene tantárgyhoz kapcsolódó tananyagot, amelybe a zeneművek rövid részleteit bemutató oldal is tartozik. A *Komoly opera – Hanggyűjtemény* aloldal első anyaga a népi regölésről szóló 33"-es narráció (a Kulcs a muzsikához tartozó lemezről). Később a *Kelj fel, gazda...* kezdetű regösének szerepel az oldalon. Berlioz *Faust elkárhozása* című műve nem opera, hanem drámai legenda. Rendkívül hasznos, és legfőképpen érdekes, figyelemfelkeltő lehetne az ének-zene tantárgyhoz készült gyűjtemény, hogyha nem azzal szembesülne a zenetanár, hogy számos pontatlanság vagy súlyos hiba szerepelne az oldalon. Érdemes lenne a tanulók elvárásaihoz igazítani az oldalt, és a tárgyi tévedéseket, pontatlanságokat, hiányokat (kik adják elő az adott részletet, a pontos részlet megnevezését) korrigálni.

A művekkel, műcímekkel kapcsolatos megjegyzések

A tankönyvek információkat hordoznak, betekintést nyújtanak a különféle tudományágakba. A tankönyvek több szigorú feltétel után jelenhetnek meg: lektorálják, majd engedélyeztetik a kiadványokat. Az ének-zene tankönyvek esetében is ez a folyamat zajlik le. Egyetlen tankönyvcsalád kivételével (a Nemzeti Tankönyvkiadó kötetei) rendkívül pontatlanul közlik a műcímeket, amelyek sokszor nem következettek még egy tankönyvcsalád esetében sem. Az opusszámok, illetve jegyzékszámok szerepeltetése igen ritka (nem Vivaldi, vagy Liszt műjegyzék-számainra gondolunk, hanem például a bécsi klasszikus szerzők jegyzékszámaira, amelyek alapján egy azonos műfajú mű beazonosítása megtörténik). A Bartók-művek három jegyzékszámából gyakran egy sem szerepel. (A kerettantervi ajánlásban is felfedezünk hiányzó

jegyzékszámokat.) Bartók *Gyermekeknek* sorozatában több tankönyv is a gyermekdal kezdősorát említi, holott nem az a tétel címe. Hiányoljuk a művek műfajának megemlítését is, pedig a műfaj megnevezése is fontos adalék. A későbbi tanulmányok során a tanulók örömmel fedeznék fel újra az ismert fogalmat.

Bartók *Gyermekeknek* ciklusa esetén a füzet és a tétel száma és felirata segít abban, hogy azt a szemelvényt mutassa be a tanár a gyermekeknek, amelyet a tankönyvíró rendelt a zenehallgatási szakaszhoz. Vannak olyan ének-zene tankönyvek, amelyben mindössze az ismert nép- vagy gyermekdal kezdősorai szerepelnek. Ha a tétel nem található a zenehallgatáshoz kiadott, de jelenleg nem megvásárolható lemezen, abban az esetben a tanár feladata megkeresni a tételt a négy füzet 79 darabja közül (eredetileg 85 kompozíció alkotta a ciklust). Szintén probléma beazonosítani egy olyan tételt, amely egy mára elfeledett szerző (Joseph Bodin de Boismortier) valamelyik ciklusában szerepel, és nincs adat arra, hogy mi a mű teljes címe. A *menüett* feliratú tétel a szerző szinte minden művében megtalálható (Lassúné 2013b).

Problémának tartjuk azt is, hogyha egy mű megnevezése másképp szerepel, mint ahogy azt a zeneszerző jelölte. Például Bárdos Lajos *Szent karácsony éjjel* című kórusműve az abban feldolgozott magyar egyházi népének kezdősorával szerepel (*Ó, gyönyörűszép titokzatos éj*) a tankönyvben (Lassúné, 2013a). Mozart *G-dúr szerenádja* (amely vonósnégyesre íródott) az *Egy kis éji zene* melléknevet kapta az utókortól, és ezzel a címmel szerepel a tankönyvben (Lassúné 2017b). Hálás feladat az ismert műről olyan információt közölni, amely a gyermekek érdeklődését felkelti, érdemes a tankönyvíróknak kihasználni az ilyen lehetőségeket. Szintén a közismert néven szerepel Mozart *Három német tánc* című divertimentója (Albertné 2016). Az utolsó tánc – amelynek ismert mellékneve az *Utazás szánon* – pontos jegyzékszámára KV 605. No. 3. E mű kapcsán is a gyermekek figyelmét felkeltő tényeket közölhet a tankönyv.

Egyes művek esetében több változat is létezik, például Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei* című ciklusa eredetileg zongorára íródott, később hangszerelte Ravel. Kézzongorás kompozíció Ravel *Lúdanyó meséi* című szvitje, ebből is készült a szerző által zenekari változat. Bartók *Magyar képek* sorozata szintén zongoradarabok hangszerelését tartalmazza. Érdemes a tankönyvekben jelezni azt, hogy a műveknek több változata is létezik. Hálás feladat a gyermekek számára, ha összehasonlíthatják a kétféle verziót, és

véleményt is alkothatnak a kétféle hangzásvilágról – melyik áll közelebb hozzánk, melyik a kifejezőbb.

Olyan mű is szerepel az egyik tankönyvben, amelyről bebizonyosodott, hogy csak a szerzőnek tulajdonítják a darabot, holott jóval később készült a dal. A mű Giulio Caccini *Ave Maria* című darabja (Albertné, 2016), azonban Vlagyimir Vavilov a szerző. Ugyanilyen különösnek tarthatjuk azt, hogyha egy ismert ária a zenehallgatási anyag (Verdi: *A végzet hatalma* című operájából), azonban átiratban szólal meg. A tankönyv nem közli az eredeti mű szerzőjének nevét, és a mű címét, csak az átdolgozóét (Jean-Claude Petit: *Jean de Florette*). Az átdolgozás egy filmben hallható.

Számos induló szerepel zenehallgatási anyagként a tankönyvekben. Talán a legismertebb ezek közül Egri Béni *Klapka-indulója* (Albertné, 2014, 2016). A mű eredetileg szólózongorára íródott, a címe eredetileg Komáromi induló. A művet Doppler Ferenc hangszerelte, később Thalys Kálmán szövege került a műhöz. Az indulókat ma általában fúvószenekarok adják elő, az eredeti mű azonban nem erre az apparátusra készült. Nehéz kinyomozni, hogy például Doppler *Kossuth-indulójának* eredeti változata milyen előadói apparátus számára készült, magam nem találtam a szerző műjegyzékében erre adatot. A közismert *Isaszegi induló* Szuk Mátyás neve alatt jelenik meg, azonban az eredeti mű szerzője Gungl József, a cím pedig *Magyar induló*. Szuk Mátyás ezt a művet hangszerelte át, de Gungl neve nem szerepel a tankönyvben (Lassúné 2017b).

A XIX. században a verbunkos muzsika megihlette a zeneszerzőket, így került a műfaj a népzeneből a műzenébe. Az egyik legismertebb szerző Rózsavölgyi Márk, aki kompozícióiban a verbunkos stílust alkalmazta. Sajnálatos módon egyetlen olyan műve sincs, amelynek a címe Verbunkos, bár így szerepel egy tankönyvben (Albertné 2016). A műfaj valóban a verbunkos, de szükséges pontosítani a címet, hogy azonosítható legyen a mű. A tankönyvek nem engedhetnek a minőségből, minden szempont alapján tüzetesen szükséges átvizsgálni a tankönyv tartalmát. Egy újabb kiadás előtt érdemes átnézni a tankönyv zenehallgatási anyagát, és olyan műveket kínálni a tanulóknak, amelyek eredete, hangszerelése tisztázott.

A zenehallgatás különféle tantárgyakba történő integrálása az általános iskolai és a középiskolai kerettantervek alapján

A XIX. században és a XX. század első felében a tantárgyak még egy-egy tudományterület, mint például az irodalom-, a biológia-, a történelemtudomány alapján szerveződtek. Később a tudományágak differenciálódása következtében több lehetséges kapcsolódási ponton találkoznak a tudományterületek, illetve új tudományágak jelennek meg.

A határterületeken megjelenő újabb és újabb tudományágak egyszerre mutatnak a differenciálódás irányába és segítik az integrációt a különböző területek között. A tantárgyi rendszerben ezek a tudományok, tudományágak új tantárgyként szerepelnek (például az informatika), illetve integrálják valamely már meglévő tantárgyba (Chrappán 1998). Az integráció tehát a tantárgyszervezés egyik eleme lehet.

A szakirodalom alapján az integráció leggyakrabban a természettudományos tantárgyak esetében lehetséges¹, mivel a tudományterületek több ponton kapcsolódhatnak egymáshoz. A humán, illetve a művészeti tantárgyak között is számos közös pont létezik. A tantárgyak sajátossága tehát, hogy valamilyen módon kapcsolódnak egymáshoz, ezért az integrációra is lehetőség van.

A művészeti tantárgyak integrációja megvalósulhat minden tantárggyal. Az ének-zene, a vizuális kultúra, illetve a középiskola tantárgyai közé sorolt a mozgóképkultúra és médiaismeret olyan kapcsolódási lehetőségeket kínál, amelyek a tanulók számára tágabb perspektívát nyújtanak, más szemszögből láttatnak egy-egy tényt, problémát, kérdést.

Tanterv- és dokumentumelemzéssel vizsgáljuk azt, hogy milyen lehetséges kapcsolódási pontokat javasol a 2016-os kerettanterv a különféle tantárgyak és az ének-zene között, illetve hogyan jelenik meg az ének-zene tantárgyi leírásánál az egyéb tantárgyakkal lehetséges közös pont. Külön vizsgáljuk az alsó, a felső tagozat és a középiskola tantárgyi kapcsolódási pontjait, amelyeket táblázatokba rendeztünk.

Az integráció fogalmának rövid bemutatása

Az integráció tulajdonképpen a tantárgyak közötti kapcsolatteremtés. A szakkifejezést nehéz pontosan definiálni, hiszen az integrációt jelentheti a komplexitás, a koordináció (korreláció), a koncentráció, a kooperáció valamint a centralizáció (Salamon–Sebestyén 1982; Gordos 1977, idézi Chrappán 1998). Az integráció fogalmának meghatározására számos példát találunk, de a szerteágazó, és több módon kapcsolódó fogalom pontos leírása helyett álljon itt még két 4vélemény. „Az integráció olyan gyűjtőfogalom, amelybe nagyon sokféle didaktikai nézet és tantervi modell belefér” (Chrappán 1998). Horváth Zsuzsanna szerint egyre több olyan „tudáshalmaz” van, amely több tantárgy keretei közé is illeszkedhet (Kerber 2002).

Érdeemes áttekinteni azt, hogy az előbb említetteken kívül mit tekinthetünk integrációnak, illetve azt, hogy a milyen fogalmi előzményei voltak a ma integrációnak nevezett fogalomcsaládnak. A **tantárgyi koordináció (korreláció)** az integráció első megjelenési formája. Általában a tantárgyakban szereplő tananyag időbeli oktatását hozzák egyensúlyba a tanárok az azonos évfolyamokban. A két (vagy több) tantárgy anyaga közötti kapcsolódásban nincs alá- vagy fölérendeltségi viszony, „célja az átfedések kiküszöbölése és a más tantárgyban tanultak új szempontú megerősítése” (Mátrai 1985, 433. o, idézi Chrappán 1998). A koordináció vagy korreláció lényege tehát az, hogy a tanárok maguk keresik a tantárgyak közötti lehetséges kapcsolatokat (Chrappán 1998).

A **tantárgyi koncentráció** fogalma a legkorábbi a szakirodalomban, amely az integráció témakörébe tartozik. A fogalom szakirodalmi megjelenésekor az integráció mint terminus technicus azonban még nem létezett. A tantárgyi koncentráció erőteljesebb kapcsolatot feltételez a tantárgyak között, mint a koordináció, hiszen a tanterv tervezésekor kiemelik a tantárgyak közötti azonosságokat, kapcsolódási pontokat.

A tantárgyblokk mint „tantárgyi-tantervi egység” a tantárgyi koncentráció legmagasabb formája, amely két vagy több tantárgy összevonását jelenti. A tantárgyblokkban általában nem a tantárgyak neve szerepel, azonban egy közös elv (például tartalmi vagy szerkezeti egység)

---

4 A felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. (XII. 29) Korm. rendelet alapján a természettudományos tantárgyak a következők: biológia, fizika, kémia, földrajz (földünk és környezetünk), természetismeret és a természettudomány.

szerint épül fel a tananyag. Ilyen blokk lehet a természetismeret tantárgy, amely például a fizikát és a kémiát, vagy a kémiát és a biológiát rendezi egy terület köré. A tantárgyblokkban tehát felismerhető az, hogy hol húzódnak meg a tantárgyak határai.

Az integráció – ahogy korábban említettük – elveti a hagyományos diszciplináris felosztást, valamint egy közös vonás alapján rendezi egységbe a tananyagot. Több (általában természettudományos) tantárgyat egyesítve mutatja be a tudományág(ak) kapcsolatát, így a különböző tantárgyak különbségei kevesebb hangsúlyt kapnak. Az **integráló (szintetizáló) tárgyak** azok, amelyeket korábban önálló tantárgyként tanítottak, később egy új tantárgy keretén belül újraalkotva, szintetizálva jelenik meg a tudásanyag. Ilyen tantárgy volt a világnézetünk alapjai elnevezésű, vagy a napjainkban is létező osztályfőnöki óra (Nagy 1984, 130. o., idézi Chrappán 1998).

Az **integrált tantárgy** fogalmának leírására több meghatározás is született. Ballér szerint olyan tantárgy, amely különböző tudományterületek tudásanyagát ötvözi, egyúttal megszünteti az „alkotóelemek önálló struktúráját” (Ballér 1978. 53. o.). Gáspár szerint az integrált tantárgyak tárgyösszevonásként működnek, szerinte a komplex tárgyak rálátást biztosítanak egy-egy problémára (Gáspár 1981, 94. o, idézi Chrappán 1998). Kárpáti véleménye szerint az integrációval új tantárgy(ak) jön(nek) létre, olyan módon, hogy egy azonos elv köré csoportosul a részterületek tudásanyaga (Kárpáti 1988, 145. o., idézi Chrappán 1998). Másutt Kárpáti az „integrált (koncentrált, komplex, tehát nem vagy nem csak szaktárgyi) nevelési-oktatási modellek” mellett foglal állást. Chrappán Kárpáti gondolataival kapcsolatban azt írja, hogy a művészeti tárgyak – amelyek a legösszetettebbek – kapcsán érthető ez a vélemény. A művészeti tárgyakat nehéz olyan módon integrálni, ahogyan például a természettudományos tantárgyakat (Chrappán, 1998).

A **komplex tantárgy** Chrappán szerint az integráció legmagasabb foka. Gyakran keveredik, vagy szinonimaként szerepel a komplex tantárgy és az integráció fogalma, azonban Chrappán rámutat arra is, hogy az integrációt erőteljesebbnek vélik néhányan, mint a komplex tárgyat. Ballér a komplex tárgy egyik példjaként a magyar nyelv és irodalmat nevezi meg, hiszen a tantárgy nem csak a két említett tudományágat, hanem nyelv- és irodalomtörténetet, világirodalmat, műelemzést, filmesztétikát (média és mozgóképkultúra) is magába foglalja (Ballér 1987. 55. o.) Ballér ugyan nem

nevezi meg a rajz- és vizuális kultúrát és az ének-zenét, azonban a két tantárgy nagyon szemléletesen mutathat rá egy-egy tárgyalt témakörre. Gáspár szerint a komplex tárgyak ismérve az, hogy a „komplex tudományok komplex rendszereket vizsgálnak”, problémacentrikusak, valamint beletartoznak mindazok a tudományos ismeretek, amelyek a vizsgált problémakörhöz tartoznak (Chrappán 1998).

A *művészetek* műveltségterület tantárgyai – a dráma és tánc, a mozgóképkultúra és médiaismeret, és különösen a vizuális kultúra, valamint az ének-zene számos lehetőséget kínál ahhoz, hogy egy-egy tantárgy témakörének kiegészítéséhez művészeti alkotásokat is felhasználhassunk. Míg az integráció leginkább a természettudományos területeken jelenik meg, a művészeti ágak ezeken a területeken integrálódhatnak a legkevésbé. Azonban a mellékelt táblázatokból láthatjuk, hogy vannak kapcsolódási lehetőségek a természettudományos tantárgyak és az ének-zene, azon belül a zenehallgatás között.

Az integráció lehetősége a 2012-es Nemzeti alaptanterv és a kerettantervek tükrében

1995-ben jelent meg az első Nemzeti alaptanterv (NAT), a hazai oktatás fontos dokumentuma, amely már kétpólusú, a központi (országos) és helyi (területi) oktatási folyamatot szabályozta (Ballér 1996 150.) Az első, majd a 2003-ban, 2007-ben és 2012-ben átdolgozott Nemzeti alaptanterv egyik újdonsága az, hogy már nem elsősorban tantárgyakba, hanem tíz műveltségterületbe (magyar nyelv és irodalom, idegen nyelvek, matematika, ember és társadalom, ember és természet, földünk – környezetünk, művészetek, informatika, életvitel és gyakorlat, testnevelés és sport) rendezi a közműveltségi tartalmakat.

A NAT 2003-as változata kiemelt fejlesztési feladatként jelölte meg a keresztterületi területek bevonását a tanulók fejlesztése érdekében, több, különböző szakos tanár együttműködésének segítségével (Vass – Perjés 2009). Később a 2012-es kormányrendelet 5. §-a felsorolja a kerettantervek elkészítésére, kiadására és alkalmazására vonatkozó szabályokat, amelyek között a tantárgyközi tudás is szerepel. A kerettantervek – igazodva a jogszabályhoz – tantárgyi leírása és követelményrendszere számos

kapcsolódási lehetőséget kínál a tantárgyak között. „Az integratív szemléletet erősítették azok a közös követelmények (keresztantervek), amelyek arra voltak hivatottak, hogy a műveltségi területek között erősebb konzisztenciát biztosítsanak” (Vass – Perjés 2009 84. o.). A műveltségterületeken belül megmaradt a diszciplináris felosztás, azonban tágabb teret adott a tantárgyi kapcsolódáshoz.

A zenehallgatás integrálása az alsó tagozat kerettantervi ajánlása alapján

A kerettanterv kétéves ciklusokra bontva ismerteti többek között a különféle tantárgyak ismeretanyagát, a követelményeket, az előzetes tudást, a kulcsfogalmakat. Minden tantárgyi leírásnál szerepel az, hogy milyen kapcsolódási pontok mentén találkozhatnak a tantárgyak. Ha áttekintjük az alsó és felső tagozat tantárgyi leírásait, és az ezekhez kapcsolódó ének-zenei vonatkozásokat, akkor azt látjuk, hogy a magasabb évfolyamokban több a lehetséges kapcsolódási pont, mint az 1-2. osztályban. Ennek az oka az, hogy az oktatásba lépő gyermekek tudását meg kell alapozni, közös szintre szükséges emelni, amelyre majd épülhetnek az újabb ismeretek. A gyermekek tudása fokozatosan és folyamatosan bővül, így az ismeretek összekapcsolása is megtörténik.

A kerettanterv szerint az alsó tagozatban szereplő tantárgyak közül kettőnek, az erkölcstannak, valamint a technika, életvitel és gyakorlat tantárgynak egyáltalán nincs az ének-zenéhez kapcsolódási pontja. Úgy véljük, hogy ezekhez a tantárgyakhoz is található olyan zenemű vagy zenei részlet, amely illeszkedik az adott tantárgy tanítási anyagába. Az erkölcstan tárgyhoz például olyan népdalok kapcsolódhatnak, amelyekben a családi kapcsolatokról (Kodály: *Kállai kettős – Nem vagyok én senkinek sem adósa, adósa*), az ünnepekről, emberi tulajdonságokról Bartók: *Leánycsúfoló; Legénycsúfoló*) mesélnek. Az idegen nyelv leírásában az ének-zenei kapcsolódási pont a zenehallgatás, a 4. osztályos informatika tárgy is csak egyetlen ponton találkozik az ének-zenével, ez pedig a népdalok meghallgatása.

Áttanulmányozva a javaslatot, azt láthatjuk, hogy néhány tantárgynál csak az alapvető tudásanyag szerepel kapcsolódási pontként. Az első két

osztály legtöbbet ajánlott kapcsolódási pontja a ritmus, és az ehhez kapcsolódó fogalmak, például a tempó, a taps, a metronóm, az ütem, a ritmikai ismeretek, a ritmushangszerek, a ritmusosztinató.

Elsőként azt emeljük ki, hogy a népzénet kiemelt kapcsolódási pontként értelmezhetjük a kerettanterv alapján. A magyar népi kultúra megismerése már az első osztályba lépéskor elkezdődik, és a középiskolai tanulmányok alatt is folytatódik. A népzene, népi gyermekjáték mint kapcsolódási pont a dráma és tánc matematika kivételével minden tantárgynál megjelenik, a néptánc a vizuális kultúra tantárgy keretén belül kerül említésre.

A 3-4.osztályos környezetismeret tantárgy kínálja a legtöbb kapcsolódási pontot, az ajánlás valóban érdekes, és nem sablonos, valamint egy megfelelő mű kiválasztásával a helyi tantervhez is igazodik. A kerettanterv ajánl olyan műveket, amelyek Magyarországhoz, illetve a nagy tájegységekhez vagy a lakóhelyhez köthetők, vagy olyan gunyoros népdalokat, amelyek egy-egy testi tulajdonságot karikíroznak. Szerepel a javaslatban a kenyérsütéssel kapcsolatos, vagy a hajózáshoz kötődő dal, illetve olyan dalok, amelyekben az *emberi konfliktus* jelenik meg.

A magyar nyelv és irodalom tantárgy leírása sajnálatos módon meglepően kevés kapcsolódási pontot javasol. Az irodalom tantárgy rendkívül sok lehetőséget kínál a művészeti tárgyak felé, hiszen az irodalom is művészeti ág. A tantárgy kapcsolódási pontjai például a helyes légzéstechnikát, a ritmust, tempót nevezik meg, illetve egy adott dallamhoz szöveg alkotását javasolják. Zenehallgatási anyagot nem találunk, azonban a népdalok szövegének megfigyeltetése szerepel a javaslatban. Úgy véljük, hogy a kapcsolódási pontok közlését érdemes kibővíteni, bár ez a tantárgy kínálja talán a legtöbb lehetőséget a tanítók számára.

A vizuális kultúra kapcsolódási pontjai között az emocionális érzékenység és a teljes figyelem kialakításának fejlesztése is szerepel, véleményünk szerint mindkét fejlesztési terület bevonható a többi tantárgy feladatai közé. Művészeti tantárgyként a vizuális kultúra és az ének-zene tantárgy kapcsolódási pontjai szinte végtelenek.

A tantárgyi leírásokat összegezve a zenehallgatás fogalma háromszor szerepel, még hozzá az idegen nyelv, a tánc és mozgás, illetve az informatika tantárgynál. Mivel nincs lebontva az ajánlott ének-zenei kapcsolódás a zenetanítás részfeladatai szerint, ezért a táblázatban kiemelten szerepelnek a

zenehallgatással kapcsolatos javaslatok. Bár a közös éneklés is a zenehallgatás kategóriájába tartozik, de ezeket nem emeltük ki. Műmegnevezés egyetlen tantárgynál szerepel, a környezetismeret tantárgyi leírásának kapcsolódási pontja *Az állatok farsangja*, a szerző neve (Saint-Saëns) nincs feltüntetve.

Úgy véljük, hogy néhány tantárgynál érdemes lenne több kapcsolódási lehetőséget feltüntetni a kerettantervben, illetve olyan bőséges és gondolatébresztő javaslatokat ajánlani, amelyek a már említett környezetismeret tantárgy leírásában szerepel. Szintén érdemes lenne mind tartalmában, mind minőségében egységessé tenni a különféle tantárgyakhoz rendelt zenei kapcsolódási pontokat.

Az ének-zene tantárgy zenehallgatási tevékenységének egyéb tantárgyakhoz kapcsolódó lehetőségei az alsó tagozaton

Az előbbieken a különféle tantárgyakhoz javasolt ének-zenei kapcsolódási pontokat vizsgáltuk. Hogy teljesebb képet kaphassunk, ezért a következőkben azt keressük, hogy az ének-zene tantárgyi leírásában milyen kapcsolódási pontokat találunk az évfolyamokban előírt tantárgyakkal. Az ének-zene két kerettantervi leírást, „A”, illetve „B” változatot tartalmaz, mindkét változat kapcsolódási pontjait táblázatba mellékeljük. A következőkben kiemeljük a legfontosabb jellemzőket.

Az ének-zene és a magyar irodalom tantárgy több ponton kapcsolódik, mint a magyar irodalom és az ének-zene, például szerepel a szókincsbővítés, a zeneművek tartalma, az irodalmi kapcsolatok, illetve a memóriafejlesztés. A dráma és tánc szintén nagyobb súllyal szerepel az ének-zene kapcsolódási pontjának leírásakor, hiszen a népdal, a néptánc mellett szabad mozgásos improvizáció, dramatizált előadás, valamint bábozás és pantomim is szerepel az ajánlásban. Az utóbbi két tevékenységi forma beemelése rendkívül jó, hiszen sokáig emlékezetes marad a gyermekek számára a bábozás és a pantomim. A vizuális kultúra mint kapcsolódási pont a népművészetet, azon belül a népi tárgykultúrát, a népdalt, a népzene, a népszokások megismerését javasolja. Természetesen a zenével kapcsolatos élmények vizuális megjelenítése is része a lehetséges kapcsolódásnak, valamint a kreativitás, a manuális készség fejlesztése, így a hangszer- és bábkészítés is lehetséges az ének-zene órákon (vagy házi feladatként is szerepelhet). Szintén emlékezetes

marad a gyermekek számára a hangszer- és bábkészítés, a heti kétszeri tanóra keretén belül is megvalósítható a feladat.

A matematika kevés szálon köthető az ének-zenéhez, ezzel ellentétben az erkölcsstan (amelynek a tantárgyi leírásakor nem volt az ének-zenével lehetséges kapcsolódási pontja) a 3-4. évfolyamban izgalmas kapcsolódási pontokat szerepeltet. Érdemes kihasználni a zeneművek adta lehetőségeket a beszélgetésre, vizsgálni az erkölcsi tartalmat, a szereplők viselkedését, a művek ilyen témájú üzenetét.

Az ének-zene és a környezetismeret kapcsolódása jóval kevesebb lehetőséget kínál a kerettanterv szerint, mint a korábban említett elemzésben: olyannyira, hogy a 3-4. osztály „A” és „B” változatában egyetlen javaslatot sem látunk. Az első két osztály kapcsolódási pontja a természeti képeket, az évszakokat, az állatokat, a környezetünk hangjait, a hangutánzást említi meg. A *tájékozódás térben, irányok* javaslat valószínűsíthetően a zongora billentyűzetére, illetve a kottaképre utal.

Végül megjegyezzük, hogy három tantárgy, így az idegen nyelv, a technika és életvitel, valamint az informatika nem szerepel az ének-zene kapcsolódási pontjai között.

A zenehallgatás integrálása a felső tagozat kerettantervi ajánlása alapján

A felső tagozatba lépő tanulók új tudományágakkal, tantárgyakkal ismerkednek meg. Bővül a tanulók ismerete, tudásanyaga, világlátásuk egyre differenciáltabb.

A népzene kiemelten szerepel kapcsolódási pontként: a magyar nyelv és irodalom, a történelem, a társadalmi és állampolgári ismeretek, a hon- és népismeret, valamint a vizuális kultúra része lehet a népzene. A népi gyermekdalok, népi gyermekjátékok mellett a népi tánczene, a néptánc, a néphagyomány megismerése is szerepel a hon- és népismeret, valamint a dráma és tánc kapcsolódási pontjaként.

A felső tagozatos történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek tantárgy bőséges lehetőséget kínál a történelmi korszakok zenei vonatkozásának megismertetéséhez. A négy tanév alatt a tanulók nem csak a

történelmi eseményeket ismerhetik meg, hanem átfogó képet is kaphatnak a zeneirodalom alkotásairól, a zenei korszakokról. Épp úgy szerepel kapcsolódási pontként a gregorián zene, mint a török és kuruc kor népdalai, katonanóták archív felvételéről, vagy a XX. századi nagy zeneszerzők művei, mint John Williams filmzenéi (a két ismertetett példa a *Csillagok háborúja* és a *Harry Potter* – a történelmi kapcsolódást kétségesnek érezzük).

A biológia tantárgy kapcsolódási pontjaként csak a „B” változat közöl zenei vonatkozást, amely tartalmazza a hallás utáni daltanulást, a zenei memória és a belső hallás fejlesztését, valamint Beethoven élete is szerepel. Úgy gondoljuk, hogy az első három feladat a tanítás és a tanulás időigényessége miatt kevésbé tartozik a biológiaórán megvalósítható tevékenységek közé. A zenei memória és a belső hallás fejlesztése (az 5-6. osztályos dráma és tánc tantárgy is közli a belső hallás fejlesztését kapcsolódási pontként) folyamat, ezért sem tarthatjuk a biológia tantárgy keretén belül kivitelezhető feladatnak. Beethoven élete szerepel még kapcsolódási pontként, a többi (illetve néhány) zeneszerzőé nem. Vajon miért Beethovenre esett a választás?

Az ének-zene tantárgy zenehallgatási tevékenységének egyéb tantárgyakhoz kapcsolódó lehetőségei a felső tagozaton

Az ének-zene tantárgy zenehallgatási tevékenysége kapcsolódhat a különféle tantárgyakhoz. Az 5-6. osztály magyar nyelv és irodalomhoz illeszkedő kapcsolódási pontjai között megtalálható a szóbeli megnyilvánulás fejlesztésére irányuló törekvés, például a verbális kifejezőkészség fejlesztése, a verssorok ritmizálása, vagy a szövegértelmezés. Kiváló kapcsolódási pontként értelmezhetjük a zene és irodalom közötti párhuzamot. A 7-8. osztály kapcsolódási anyagában már a történelmi kronológia, így a középkor, romantika, valamint a világi és egyházi költészet is szerepel.

A történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek tantárgyhoz kapcsolódóan megtaláljuk a leírásban a magyar történelmi és történelmi énekeket, a történelmi és irodalmi párhuzamokat egyaránt. Az 5-6. osztályos tanulmányok során a történelmi korok, korstílusok rálátást adnak a két tantárgy kapcsolatára. A 7-8. osztály kapcsolódási pontja a zeneirodalmi

alkotások történelmi kapcsolatát, a történelmi és művészeti összefüggést javasolja, az utóbbit a „B” változatban szerepelteti a kerettanterv.

Az erkölcsstan tárgy a szöveg, illetve a zeneművek erkölcsi tartalmának vizsgálatát javasolja. A dráma és tánc tantárgy a népdal, a népzene, a stilizált táncok lépéseit, valamint a reneszánsz táncok, a táncformák, valamint a zenés színpadi művek cselekményét közli kapcsolódási pontként az „A” változatban. A reneszánsz táncok mellett érdemes lehet más zenei korszak tánc típusait is bemutatni. Mindkét változatban szerepelnek a nép- és műzenében szereplő táncjátékok.

A matematika és a zene közös pontjaként az absztrakt gondolkodás fejlesztését és a történelem fogalmának mindkét tantárgyban történő megfeleltetését közli a kerettanterv az 5-8. osztály anyagának leírásában. A vizuális kultúra tantárgy kapcsolódási pontja az önkifejezés, az érzelmek kifejezése, emellett a művészettörténeti stíluskorszakok megismertetése. Az 5-6. osztály tantárgyi leírásának „B” változatában szerepel a népművészeti stílusok, motívumok megismertetése.

Az idegen nyelvek kapcsolódási pontja az adott nyelven történő éneklés, vagy egy mű meghallgatása. A „B” változat a német nyelvű dalok szövegének helyes kiejtését közli, valamint három művészettörténeti korszak dalainak eredeti nyelvű megszólaltatását. A földrajz tantárgy csak a „B” változathoz közöl kapcsolódási pontot, ez pedig a következő: *európai népek és más kontinensek zenéje*.

A biológia, a kémia és a fizika tantárgyakhoz nem szerepel kapcsolódási pont.

A zenehallgatás integrálása a középiskolákban a kerettantervi ajánlás alapján

A középiskolai tantárgyakhoz is javasol a kerettanterv kapcsolódási pontokat. A legtöbb integrációs lehetőséget a magyar irodalom tantárgynál találjuk, hiszen a tantárgy heti óraszámja igen magas (a nyelvtan tantárgyhoz nem tartozik kapcsolódási lehetőség). Műveket, műcímeket nem közöl a kerettanterv, csak korszakokat, illetve zeneszerzőket, azonban rálátást kaphatnak a tanulók egy-egy korszak művészeti életére is. Mindkét

kerettantervi változat esetében az *Ismeretek, fejlesztési követelmények* ajánlásait is, valamint az irodalom tananyag egységét. Túlságosan általánosnak tartjuk kapcsolódási pontként a „zene néhány alkotása”, vagy a „zenehallgatás” megjelölést, a műcímekkel. Hasznosnak tartanánk azt, hogy a nem ének-zene szakot végzett tanárok egy-egy, a kerettantervben szereplő mű segítségével világítsák meg a korszak jellegzetes zenei stílusjegyeit, hangzásvilágát. Török Ágnes tanulmánya a 9. osztályos irodalom és ének-zene tantárgy⁵ lehetséges kapcsolódási pontjait mutatja be, és rövid, de igen tömör elemzéseket is közöl a művekről (Török, 2015). Az elemzések alapján a nem szakos pedagógusok is bemutatathatják a két tantárgy azonos témájú vagy tematikájú anyagát.

A történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek tantárgy ének-zene tantárggyal történő kapcsolódási pontjai is leginkább általános utat mutatnak: a korstílusokat, a zeneszerzőket. Néhány műmegnevezést azonban találunk, a *Marseillaise*-t (a szerző, Rouget d’Isle neve nélkül), illetve a *Csínom Palkó* kezdetű – a leírás szerint szegénylegény katonaének – népdalt. A *Himnusz*, a *Szózat* (a szerző megnevezése nélkül szerepel), valamint Erkel *Hunyadi László* című operája is megtalálható az ajánlásban.

A dráma és tánc tantárgy érdekes kapcsolódási pontja „*a zenei mondanivaló verbális kifejtése*”. Sajnos nem közöl példát arra kerettanterv, hogy milyen módon, és melyik műről történjék meg a beszélgetés. Szintén érdekes és hasznos kapcsolódási pont „*a zene különféle funkcióinak, megjelenésének megfigyelése*”, mert a zene nem elszigetelt területként, hanem akár használati-, filmzeneként, vagy szórakoztató zeneként is létezik. Hasonlóan érdekes kapcsolódási pont a különféle művészeti ágak alkotásai között a „*párhuzamok keresése*”.

A biológia és egészségtan tantárgy „A” változata az énekhangok bemutatásával kapcsolódik az ének-zene tantárgyhoz, illetve három esetben a *művészetek* tantárgycsoport-megnevezéssel közli a kapcsolódási pontot (például „*a fa- és virág-szimbólika*”). A ’B’ változat egyetlen kapcsolódási pontot közöl, amely a hangképzés.

A vizuális kultúra tantárgy kapcsolódási pontjai között szerepel a művészet- és zenetörténeti összefüggések mellett a zenei élmények

---

⁵ A két vizsgált tankönyv a következő: Pethőné Nagy Csilla (2006): *Irodalomkönyv és Szöveggyűjtemény*. Korona Kiadó, Budapest.
Király Katalin (2009): *Ének-zene 9. Mozaik* Kiadó, Szeged.

befogadása is. A tér és idő kifejezése kapcsán a kerettanterv megemlíti kapcsolódási pontként a zene a médiában és a filmművészetben betöltött szerepét. A testnevelés tantárgy a ritmusok, ritmusgyakorlatok mellett az esztétika fogalmát javasolja kapcsolódási pontnak. Az első és második idegen nyelv a népzene, klasszikus zenét és a popzenét javasolja kapcsolódási pontként. Az idegen nyelvek tanítása folyamán számos lehetőség kínálkozik a két tantárgy kapcsolódására. A különféle nyelvek és a zene alapja lehet a ritmus, a hangjelzés, a dinamika (Kováčiková, 2018). Az idegen nyelvű mai dalok, vagy műzenei dalok (Liedek, mélodie-k, románcok) éneklése, esetleg könnyen énekelhető áriarészletek csoportszintű tolmácsolása és meghallgatása nem csak hasznos, de közelebb hozza a tanulókat a zenéhez. A célnyelv kultúrájához is közelebb vezethet az út a zenei részletek éneklésével, bemutatásával (Israel, 2013, 1363).

Két kapcsolódási pontot javasol a fizika tantárgy „A” változata, egyet-egy a fizika „B” változata, a kémia (a kotta mint jelrendszer), és a földrajz. Vannak olyan tantárgyak, amelyekhez nem közöl a kerettanterv integrációs lehetőséget. Nincs kapcsolódási pont a matematika, etika, kémia „B” változata, a mozgókép és médiaismeret, valamint a technika, életvitel és gyakorlat tantárgyak és az ének-zene tantárgy között. A mozgókép és médiaismeret tantárgy különösen gazdag lehetőséget kínál a különféle zeneművek megismertetésére, és a zene funkcióinak bemutatására.

Az ének-zene tantárgy zenehallgatási tevékenységének egyéb tantárgyakhoz kapcsolódó lehetőségei a középiskolában

Az ének-zene tantárgy leírásánál is szerepelnek a különféle tantárgyakhoz kapcsolódó integrációs pontok. Mindössze hat tantárgyra – a magyar nyelv és irodalomra, az idegen nyelvekre, a matematikára, a vizuális kultúrára, a történelemre és az informatikára korlátozódik a kapcsolódási pontok jelölése, és megállapíthatjuk, hogy általános lehetőségeket jelez a kerettanterv. Az irodalmi művek megnevezését vagy ajánlását érdemes lenne közölni, hiszen az ének-zene tanárok nagy részének nincs magyar nyelv és irodalom szakos végzettsége. Tág, illetve több értelmezést jelenthet a magyar nyelv és irodalom kapcsolódási pontjai között szereplő „költői eszközök megfigyelése a zenei kifejezésben” leírás: a zenei anyag, vagy az

elhangzott zene szövegére hívja fel a tanár a tanulók figyelmét? Nem derül ki a 'humor' mint kapcsolódási pont megjelölésekor az, hogy a zenei humorról (amely gyakran értelmezhetetlen a tanulók számára), vagy a zenemű szövegében fellelhető humorról tesz-e említést a kerettanterv.

Egy-egy tantárgy kapcsolódási pontja többször is szerepel az öt tematikai egység (*zenei reprodukció I. éneklés; zenei reprodukció II. generatív (önállóan és/vagy csoportosan alkotó), kreatív zenei tevékenység; zenei reprodukció III. felismerő kottaolvasás, zeneelméleti ismeretek; zenei befogadás I. a befogadói kompetenciák fejlesztése; zenei befogadás II. zenehallgatás*) leírásakor.

A földrajz tantárgyhoz tartozhat olyan kapcsolódási lehetőség, amely egy-egy zenemű kapcsán rövid beszélgetést vagy feladatot kezdeményezhet: többek között Liszt Hungária című szimfonikus költeménye, Smetana Moldva ciklusa, különféle operák helyszíne, vagy a karakterdarabok (menüett, polonéz, mazurka stb.) közös pontot kínál a földrajz és a zene között. A dráma és tánc és az ének-zene tantárgy közötti kapcsolat szinte végtelen, a kapcsolódási pontok megjelölésével – ahogy a többi tantárgy esetében is – a tanulók tág rálátást kapnak a diszciplínák közös pontjaira.

A zenehallgatás integrálásának nehézségei és előnyei

A zenehallgatás más tárgyakhoz történő integrálása rendkívül hasznos lehetőség, alkalmanként érdemes beemelni az órák menetébe ezt a tevékenységformát. Nem hallgathatjuk el azonban az integrálás nehézségeit.

Elsőként azt kell megemlítenünk, hogy nincs összehangolva a tantárgyak haladási sorrendje. Egy-egy történelmi és művészeti korszak vagy irányzat más tanítási egységben, sokszor évek múlva jelenik meg a tantervekben (Chrappán 1998). Így nem tudatosul a tanulóknál az, hogy ugyanannak a korszaknak kik a jelentős művészei, milyen volt a társadalmi berendezkedés, milyen új találmányok születtek stb. A tanulók nem látják át egy adott korszakot globálisan, csak a tantárgyak tükrében, azonban nem kapcsolják össze az ismereteket. Az ének-zene tantárgy követelményei között szerepel a bécsi klasszikus stílus, benne Haydn, Mozart és Beethoven művei, a rajz és vizuális kultúra tananyagában a klasszicizmus is szerepel (például a Debreceni Nagytemplom ebben az időszakban épült). Ezt a korszakot hatotta

át a felvilágosodás mint filozófiai irányzat, Voltaire, Defoe, Goethe, Schiller művészete, de Fulton gőzhajója is ekkor épült.

A nem ének-zene tantárgyat tanító tanárok közül nem mindegyik, egyéb szakos tanár jártas a zeneirodalomban, így nehézséget okozhat a megfelelő zenehallgatási anyag kiválasztása. Szintén nehézséget jelent az, hogy milyen módszertani megoldást választ a nem szakos tanár arra, hogy előkészítse azt zenehallgatási anyagot, amely megfelelő a tanóra anyagában tárgyaltak megerősítéséhez, egyúttal szemléletes, de rövid. Egy terjedelmes mű esetében a megfelelő részt ki kell emelni a műből, hiszen a tanóra fő célja nem a zenehallgatás. Mind a darabról adott magyarázat, mind a zenehallgatás elveheti az időt az óra tárgyának taglalásától, kifejtésétől.

Ideálisnak, és a tanulók szemszögéből nézve hitelesnek tarthatnánk, ha az ének-zene szakos tanár mutatná be a kiválasztott zeneművet. Azonban az ének-zene szakos tanár nem minden esetben segítheti kollégáját a zenemű tanórán történő bemutatásakor. Az ének-zene tanárnak is kötött az órarendje, csak a „lyukasórában” lehet a nem szakos tanár segítségére.

A nem szakos tanár esetleg a nem megfelelő zenei illusztrációt választja (Walter Scott: *A lammermoori nász* – Donizetti: *Lammermoori Lucia* – örülési jelenet), vagy hosszabb részletet mutat az adott műből. Ezért a tananyag tervezésekor célszerű az ének-zene szakos tanár segítségét kérni a darabválasztáshoz, a darab jellegzetességeinek megbeszéléséhez.

Esetenként a tanulók esetleges negatív reakciójára is fel kell készülni: miért szükséges a zenehallgatás, miért ez a részlet szólal meg, miért a nem szakos tanár mutatja be a darabot, akinek nem ez a szakterülete? Végül nehéz ellenőrizni azt, hogy a tanulók aktív módon hallgatják-e a zenét, vagy csak ülnek a padban, és a gondolataik máshol járnak.

A zenehallgatás integrálása számos pozitív lehetőséget jelent: elsőként említhetjük azt, hogy a tanóra menetét színesebbé teszi a zenehallgatás, a tanulók a megszokott rutintól eltérő órabeosztást kapnak. A tanulók nem csak az ének-zene órán hallgatnak művészi zenét. A tanulók komplex módon láthatnak át egy történelmi és művészeti korszakot, nem csak a diszciplinát magát tanulják. Emellett egy-egy érzés (féltékenység, szerelem, szomorúság, halálvágy kifejezése például az operákban), képzőművészeti alkotás (Hartmann festményei alapján Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei*), irodalmi alkotás (operák, dalok, Liszt: *Faust-szimfónia*), neves személy (Liszt:

Mazeppa, Orpheus, Dante-szimfónia, Dante-szonáta, Magyar történelmi arcképek) vagy táj (Borogyin: *Közép-Ázsia pusztáin*), ország (Sibelius: *Finlandia*) zenei megfogalmazását is megismerhetik.

Az óra tematikájának megfelelő, abba illeszkedő, reményeink szerint művészi zeneművek keresése otthoni feladatként is elvégezhető. A tanulók jártasak az internet használatában, a keresőprogramok segítségével kiválaszthatják és meg is hallgathatják a zeneművet, kiemelhetnek részleteket a darabból. Ez a feladat egyénileg, vagy csoportok alkotásával is elvégezhető. Projektmunkaként is hasznos a feladat, a résztvevők keresi a lehetőségeket, jobban rálátnak a két vagy több tantárgy kapcsolatára, tanári magyarázat nélkül szerzik meg a tudást.

2005-ben történt egy olyan obszervációs vizsgálat, amely az általános és középiskolák oktatási gyakorlatát kutatta, mégpedig azt, hogy a tantárgyak közötti kapcsolatokat kihasználják-e az iskolák, a tanárok. A vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a még mindig a „merev tantárgyi struktúra” jellemezte az oktatást, a tantárgyközi kapcsolatok háttérben maradtak (Kerber 2009). A vizsgálat szerint a mind a humán, mind a reál tárgyat tanítók csoportja zárt, a két csoport között alig létezik együttműködés. Meglepő módon az idősebb tanárok nyitottabbak a tárgyukhoz kapcsolódó ismeretek átadására. Kerber szerint a tanárként, illetve vezetőként dolgozók még nem látják a tantárgyközi oktatás fontosságát, a 2005-ös vizsgálat alapján még nem készek a változásra (Kerber 2009). Reméljük, hogy mára több együttműködési lehetőséget használnak ki a tanárok a közös munka megvalósítására, illetve képesek beépíteni óráikba a tantárgyközi kapcsolatokat. A kerettanterv nagy segítséget nyújt ehhez a feladathoz.

A zenehallgatás más tantárgyakba történő integrálása tehát megvalósulhat a kerettantervek alapján, azonban nem mindegyik tantárgy zenei kapcsolódási pontja kidolgozott és következetes egyelőre. Korábban említettük, hogy nincs minden tantárgyhoz mellékelve a zenei kapcsolódási pont, illetve kevés közös pontot találunk esetenként. Ugyanaz a kapcsolódási pont szerepel két ciklusban ugyanannál a tantárgynál (tánc és mozgás, illetve dráma és tánc az alsó tagozatban). Az idegen nyelv tantárgyi leírásának kapcsolódási pontja mindössze a zenehallgatás (felső tagozat), a fizika és kémia tantárgyaknál csak az „A” változat tartalmaz kapcsolódási pontot. Érdekességként megemlítjük, hogy az utóbbi tantárgy kapcsolódási pontja *a*

mérgezés, illetve altatószer mint operatéma – biztosan sikert arat a tanulók körében a különleges párhuzam.

Zenehallgatási anyag néhány tantárgy kapcsolódási pontjaként szerepel a kerettantervi leírásban a felső tagozaton (az alsó tagozaton mindössze egy) és a középiskolában, azonban csak kevés esetben nevezi meg a kerettanterv a zeneműveket. Érdemes lenne egy olyan összeállítást közölni, amely az adott tantárgyhoz megfelelő zenehallgatási anyagot javasol, hasonlóan az ének-zene tantárgy számára elkészült ajánlott műjegyzékkel.

Az integráció tehát a 2012-es kerettantervek szerves része, a tantárgyak kapcsolódási pontjai útmutatók ahhoz, hogy milyen zenei tevékenységek, milyen zenehallgatási anyagok illeszthetők be egy-egy humán, természettudományos vagy művészeti tárgy kereteibe. A 2020-as NAT-hoz kapcsolódó kerettanterv nem bontja le tantárgyak közötti kapcsolódás lehetőségeit.

A 2020-as módosított NAT ének-zene tantárgyára vonatkozó szakaszok rövid bemutatása

A 2020/2021-es tanévben kétféle alaptanterv alapján történik az oktatás. Érvényben van még a 2012-es Nemzeti alaptanterv (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet), de 2020 szeptemberétől az új, módosított Nemzeti alaptanterv (5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet) ajánlása szerint folyik az oktatás az 1., az 5. és a 9. osztályokban – felmenő rendszerben készülnek el az új kerettantervek, illetve jelennek meg a tankönyvek. (Az 1. osztályos tankönyv június közepe óta érhető el az interneten.) Az ének-zene tantárgy tanítási anyaga és a tantárgy követelményeinek leírása is hatalmas változáson ment keresztül. Az új ének-zene kerettanterv jóval rövidebb terjedelmű, kevesebb információt tartalmazó, mint az előző, kevesebb ajánlást tartalmaz, a legfeltűnőbb azonban a tantárgyi integráció hiánya. A tantárgyat tanítókra hárul tehát az a feladat, hogy minél színesebb feladatokkal tegyék a tanórákat élvezetessé, és kapcsolódási pontokat keressenek az ének-zene és az egyéb tárgyak között.

Az Oktatási Hivatal tankönyvlistáján az 1., az 5. és a 9. osztályokban egyetlen **tankönyv** szerepel, tehát a tankönyvválasztás szabadsága megszűnt. (Az előző tanévben is voltak olyan évfolyamok, amelyek számára csak egyetlen tankönyvet javasolt az Oktatási Hivatal.) A 2020/2021. tanév három, a módosított kerettanterv útmutatása szerint haladó évfolyamának tankönyveit az Oktatási Hivatal jelenti meg. Tehát a magánkiadóknak már nincs lehetőségük új és a már bevált tankönyvek kiadására, a tankönyvvé nyilvánítás meghosszabbítására. Az Oktatási Hivatal kéri fel a tankönyvírásra az általa megfelelőnek tartott személyt. A NAT, illetve a kerettanterv nem került véleményezésre az előző dokumentumokkal ellentétben, a tanári társadalom nem ismerhette meg a készülő dokumentumokat.

Érdeemes vázlatosan áttekinteni azt, hogy 2020-as, módosított és a 2012-es alaptanterv mely javaslatokban azonos, illetve tér el. A **kompetenciák** megjelölése esetében találunk azonosságot, a kommunikációs kompetenciák, valamint a digitális kompetenciák tartoznak ide. A 2020-as NAT a kreativitást is jelöli kompetenciaként, a korábbi viszont az esztétikai és művészi tudatosságot hangsúlyozza.

A **zenehallgatás gyakorisága** nem szerepel az új NAT-ban, a 2012-es alaptanterv szerint minden óra része legyen a zenehallgatás. A **tantárgyi integráció**, vagy korábbi nevén tantárgyi koncentráció a 2012-es kerettanterv tantárgyi lebontásában szerepel. Bár nem tarthatjuk tökéletesen kidolgozottnak a különféle tárgyakhoz javasolt kapcsolódási pontokat, egy-két kivételtől eltekintve, mégis kapaszkodót, ötletet adhat a pedagógusoknak. A 2020-as kerettanterv nem tartalmaz ilyen elemet, így a módosított NAT-ot nem tarthatjuk keresztntantervnek.

A **szórakoztató zene** (a XX. századi tömegzene, az alkalmazott- és filmzene) nem jelenik meg a 2020-as dokumentumokban, de az 1. és 5. osztályos tankönyvekben mégis találunk szórakoztató zenei szemelvényeket.

Az új kerettanterv nem tér ki az **emelt szintű** oktatásra, és nem is jelzi azt, hogy a tagozatos osztályok óraszámja hogyan alakul, vagy a kóruspróba a tanórák részeként szerepel-e. Az 1. osztályosok számára készült, emelt szintű tananyagot tartalmazó kiadvány nem szerepel a 2020. évi tankönyvlistán, azonban az 5. osztályos emelt szintű tankönyv választható. Mindkét említett tankönyv (és a tankönyvsorozat) nagy múltra tekint vissza, Szabó Helga munkája időt álló.

3. táblázat. A 2012-es és 2020-as NAT rövid összevetése

	NAT 2012	NAT 2020
kerettanterv	„A” és „B” változat	egy kerettanterv
általános és emelt szint	emelt szint	nincs az emelt szintre kerettanterv
tankönyv	évfolyamonként két tankönyv, kivéve az 5., 6. évfolyamokat	egyetlen tankönyv választható az 1., 5., és 9. évfolyamokon
óraszám	1-4. osztályban heti 2, 5.-10. osztályban heti 1 óra	1-5. osztályban heti 2, 6-10. osztályban heti 1 óra
ciklus	kétéves ciklus	kétéves ciklus
tudásanyag	nagyon részletes leírás	rövid leírás
kompetenciák	esztétikai és művészeti tudatosság és kifejezőképesség;	A tanulás kompetenciái
	anyanyelvi kommunikáció	kommunikációs kompetenciák
	szociális és állampolgári kompetencia	személyes és társas kapcsolati kompetenciák
	kezdeményszóképeség és vállalkozói kompetencia (1-4. o „A”, „B” változat)	A kreativitás, a kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái
	digitális kompetencia (9–12. osztály)	digitális kompetenciák
	matematikai kompetencia;	
	idegen nyelvi kommunikáció (5–12. osztály)	
	hatékony, önálló tanulás (11–12. osztály).	
legfőbb cél	éneklés és a zenélés öröme kulcs a zene élményt nyújtó megismeréséhez, megértéséhez és élvezetéhez (1-4. o „A” változat)	az éneklés megszerettetése (1-4. osztály) a tanulók zenei anyanyelvi ismereteinek bővítése a megalapozott zenei képességek továbbfejlődése (5-8. osztály) a nemzeti és az európai azonosságtudat erősítése, a hagyományos és a mai kulturális értékek megismertetése, a tudás gazdagítása a zeneművészet eszközeivel (9-10. osztály)

zenehallgatás gyakorisága	lehetőség szerint minden tanórán	-
integráció	tantárgyakra lebontva	nincs, a középiskolákban tág témakörönként csoportosították a zenehallgatási anyagot.
hanghordozó	-	-
szórakoztató zene	igen	nem (az 1. és 5. tankönyvben igen)

Forrás: saját szerkesztés

A 2020-as kerettantervhez illeszkedő ének-zene tankönyvek

Egy új tankönyv megjelenése mindig nagy várakozást kelt a pedagógusok körében. A módosított NAT hatályba lépése ellen számos újságcikk született, amelyek a bírálják az alaptanterv hirtelen történő bevezetését, illetve a szakmai egyeztetések hiányát. 2020. június 15-én jelent meg az első osztályos tankönyv, néhány nappal később a két másik kötet, egyelőre az interneten voltak olvashatók csak a kiadványok. A tankönyvek fedőlapján nem szerepel a szerző neve, a belső oldalon található az, hogy ki a tananyagfejlesztő. Érthetetlen, hogy miért nem szerzőként tüntetik fel a tankönyvírókat (Rápli Györgyi munkája az 1. osztályos, Lakner Tamás munkája az 5. és 9. osztályos tankönyv). A tankönyvek zenehallgatási anyagának vizsgálatakor ugyanazokat a hiányosságokat tapasztaljuk, amelyeket a korábban kiadott tankönyvek esetében említettünk (a műcímek hiányos, vagy pontatlan írása, a megfigyelési szempontok vagy feladatok hiánya, nincs minden órához zenehallgatási anyag rendelve, a hangzóanyagok hiánya, az ajánlott mű nem található meg a zenemegosztó csatornán stb.). Például az 1. osztályos tankönyvben 31 zenehallgatási szemelvény szerepel, a kerettantervben 15 művet tüntettek fel. A szórakoztató zenei szemelvények még mindig a zenehallgatás részét képezik az 1. és az 5. osztályos tankönyvben, holott a módosított alap- és kerettanterv már csak néhány esetben ajánlja a könnyebb műfajok bemutatását (a tanár természetesen a szabadon maradt órakeretben ismertethet a tankönyvben, kerettantervben nem szereplő darabokat). Az 5. osztályos tankönyv címe: *Énekeskönyv*. A tervezett tankönyvcsalád tehát nem azonos címmel rendelkezik: nem következetes a címadás, hiszen az 1. és a 9. osztályos tankönyv címe *Ének-zene*. A felső tagozat számára készült 5.

osztályos tankönyv alapja Rápli Györgyi és Szabó Katalin kiadványa Rápli – Szabó, 2016a), amely először az Apáczai Kiadó és Könyvterjesztő Kft. gondozásában jelent meg. Kérdésként vetődik fel az, hogy miért a korábban Apáczai Kiadó és Könyvterjesztő Kft. kiadványa, és nem más kiadó (Mozaik, Nemzeti Tankönyvkiadó, Kulcs a muzsikához) képezi a tankönyv alapját. A tankönyvek zenehallgatási anyaga színes, változatos, bár hatéves gyermekeknek a legkevésbé ajánlott John Cage 4'33" című, tetszőleges számú előadó számára készült darabja (a művészek nem zenélnek a darab előadása során). A mű szándéka az, hogy a csendet, illetve a körülöttünk lévő zajokat figyeltesse meg. Így ahány felvételt hallgatunk, annyiféle háttérzaj szólal meg. A gyermekek számára a zene és a csönd vélhetően két külön kategória. Nem tudnak még elvonatkoztatni: a zenét zenének hallják, a csend pedig nem az alig hallható zajokat, zörejeket jelenti számukra. A háromtétéles mű hossza is problémás, a gyermek számára a „csönd” hallgatása csak néhány másodpercig köti le a figyelmét. Haydn *D-dúr (Óra)* szimfóniájának II., lassú tétele (amely körülbelül 9 perces) a kisgyermekek számára hosszú. Bár az első két évfolyam zenehallgatási anyagához ajánlott művekkel kapcsolatban azt jelzi a 2020-as kerettanterv, hogy a megadott művek közül néhányból csak részletek meghallgatására van idő. Véleményünk szerint számos olyan zenedarabbal, vagy tétellel lehetséges bevezetni a gyermekeket az értő zenehallgatás folyamatába, amelyek teljeseek, nem csak egy rövid részletet mutat be a tanár.

Hivatkozott irodalom

- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról (2012). Magyar közlöny, 66. szám. 10635-10847. On-line: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról Online: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2013&szam=216>
- 2020-as tankönyvjegyzék
<https://www.oktatas.hu/kozneveles/tankonyv/jegyzek-es-rendeles/kir-tkv-jegyzek>
- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar közlöny, 17. szám. 290-446. On-line: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740bvb9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes>
- 501/2013. (XII. 29.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról 2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról. *Magyar Közlöny* (2013). 216. sz. 85803. o.
- 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet – a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről
- Ábrahám István (1993): A tankönyv funkciói, szerkezeti elemei. Tankönyvműfajok. In: *Kiadói ismeretek. Útmutató tankönyvszerzők és -szerkesztők számára*. Korona Kiadó, Budapest.
- Albertné Balogh Márta (2016a): *Harmadik daloskönyvem*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Albertné Balogh Márta (2016b): *Negyedik daloskönyvem*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Ballér Endre (1996): *Tantervelméletek Magyarországon a XIX-XX. században*. Országos Közoktatási Intézet.
- Bamberger, Richard-Boyer, Ludwig-Serenovic, Karl.Striezel, Horst (1998): *Zur Gestaltung und Verwendung von Schulbüchern. Mit besonderer Besichtigung der elektronsichen Medien und der neuen Lernkultur*. ÖBV Padagogischer Verlag, Lepizig.
- Bartha Dénes (1934): *Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor-iskolai diák korából* (1490). Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Bartók Béla (1963a): *Gyermekeknek*. I-II. Editio Musica, Budapest
- Bartók Béla (1963b): *Gyermekeknek*. III-IV. Editio Musica, Budapest
- Choate, Robert A. (szerk, 1968): The Tanglewood Declaration, in Documentary Report of the Tanglewood Symposium. Music Educators National Conference. Washington, DC 139.

Chrappán Magdolna (1998): A diszciplináris tárgytól az integrált tárgyakig. In: *Új pedagógiai szemle* XLVIII. 12. sz. Online: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00022/1998-12-ta-Chrappan-Diszciplinaris.html>

Dárdai Ágnes (2002): A tankönyvkutatás alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.

Demeter József – Molnár Mária – Wojtekovits Istvánné (2015b): *Technika - Ének-zene- Rajz 2.* Eszterházy Károly Egyetem.

Demeter József – Molnár Mária (2013): *Kézikönyv a Technika – Ének-zene – Rajz 1. tanításához.* Apáczai Kiadó Kft, Celldömölk.

Demeter József – Molnár Mária (2015a): *Technika - Ének-zene - Rajz 1.* Eszterházy Károly Egyetem.

Dr. Lakner Tamás (2020a): Énekeskönyv 5. Oktatási Hivatal. On-line: https://www.tankonyvkatalogus.hu/pdf/OH-ENZ05TA_teljes.pdf

Dr. Lakner Tamás (2020b): Ének-zene 9. Oktatási hivatal. On-line: https://www.tankonyvkatalogus.hu/pdf/OH-ENZ09TA_teljes.pdf

Ellington, H – Harris, D (1986): *Dictionary of Inmastuctional Technology.* Kogan Page, London. 169.

Gáspár László (1981): *Egységes világlkép, komplex tananyag.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Georgii-Hemming, Eva – Kvarnhall, Victor (2015): Music listening and matters of equality in Georgii-Hemming, Eva (2010): Music education – a personal matter? Examining the current discourses of music education in Sweden. In: *British Journal of Music Education.* XXVII. 1. sz. 21-33. On-line:

<https://pdfs.semanticscholar.org/625f/8dbcede546f6b3faf1b29d4ec93e6069590eb.pdf?ga=2.50003813.253135916.1606598927-869222111.1606598927>

Ioanna Etmektsoglou (2017): An Evaluation of the Sound-Music Experiences of Special Needs Children in Inclusive Kindergartens of Mediterranean Countries. In: *Early Childhood Music Education in the Mediterranean: Raising Children's Musicality, Evaluating Music Learning and Enabling Teacher's Preparation.* C.C.R.S.M. Cyprus Centre for the Research and Study of Music.

Jancsák Csaba – Képiró Ágnes – Kiss Mária – Kontár Piroska – Szőnyi Andrea (2018): A Holokauszt oktatása Kelet-Közép-Európában, középiskolában használatos tankönyvek tükrében. In: *Belvedere Meridionale,* 30. évf. 2. sz. 119–142. pp. Online: http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/15172/1/06_Jancsak_2018_02.pdf Utolsó megtekintés: 2019.12.01

Joób Árpád (1997): Egy tantervelképzelés elé. In: *Iskolakultúra,* 1997/7. sz. 98-100.

Karlovitz János (2000): Tankönyvi, tankönyvelméleti alapfogalmak. In: *Könyv és Nevelés.* 2000. II. 2. szám. Online:

<http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=122> Utolsó megtekintés: 2019.11.23.

Karlovitc János (2001): Kommunikációs stratégiák a tankönyvekben. In: *Elektronikus könyv és nevelés*, 2001. III. 3. szám. Online: <https://epa.oszk.hu/01200/01245/00011/cikk13.html> Utolsó megtekintés: 2019.12.03.

Kemény Ferenc (Fináczy Ernő és Kornis Gyula közreműködésével szerk, 1934): *Magyar Pedagógiai Lexikon II. kötet*. Magyar Pedagógiai Társaság, Révai Irodalmi Intézet kiadása, Budapest. 784.

Kerber Zoltán (2006): A tantárgyközi oktatás helyzete. In: Kerber Zoltán (szerk.): *Hidak a tantárgyak között. Keresztantervi kompetenciák és tantárgyközi kapcsolatok*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. Online: <https://ofi.hu/tantargykozi-oktatas-helyzete> Utolsó megtekintés: 2019. április 10.

Kerettanterv 2020 ének-zene

https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_1_4_evf

Király Katalin (2018a): *Ének-zene 6*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Király Katalin (2018b): *Ének-zene 9*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Király Katalin (2018c): *Ének-zene 10*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Király Katalin (2019a): *Ének-zene 5*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Király Katalin (2019b): *Ének-zene 7*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Király Katalin (2019c): *Ének-zene 8*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.

Kocsis Zoltán (2005): Bartókot daloló megasztárok – Kocsis Zoltán zongoraművész karmester. Bán Zoltán András interjúja. In: *Magyar narancs*, 2005. 47. sz. On-line: https://magyarnarancs.hu/belpol/bartokot_dalolo_megasztarok_-_kocsis_zoltan_zongoramuvesz_karmester-64818

Kovácsné Fódi Krisztina, Kaphegyiné Szabó Mária, Komáromi Attiláné (2014): *Ének zene, zenehallgatás digitális gyűjtemény*

Köznevelési tankönyvjegyzék a 2019/2020. tanévre. Online: https://www.oktatas.hu/kozneveles/tankonyv/jegyzek_es_rendeles/kir_tkv_jegyzek

L. Nagy Katalin (2002): Az ének-zene tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai. In: *Új pedagógiai szemle*, 2002. november. 157-170. On-line: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00065/2002-11-hk-LNagy-Enek.html>

Laczó Zoltán (1979-1985): *Zenehallgatás az általános iskola 1-8.osztálya számára*. Hungaroton SLPX 19001, SLPX 19074, SLPX 19130, SLPX 19245-6-7, SLPX 19276-7-8

Laczó Zoltán (1997): Egy zenehallgatásközpontú tantervről. In: *Iskolakultúra*, 1997/7. sz. 92-98.

Laczó Zoltán (2002a): Visszatekintés és hogyan tovább. *Parlando*, 2002. 1. sz. On-line: <http://www.parlando.hu/Laczo8.htm>

Laczó Zoltán (2009): *Zenehallgatás OFI* <http://ofi.hu/laczo-zoltan-zenehallgatás>

- Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné (1984): *Ének-zene 1-3. osztály*. Tanári kézikönyv. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné (2014): *Ének-zene az általános iskola 3. osztálya számára*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné (2016a): *Ének-zene az általános iskola 1. osztálya számára*. Eszterházy Károly Egyetem
- Lantos Rezsőné – Lukin Lászlóné (2016b): *Ének-zene az általános iskola 2. osztálya számára*. Eszterházy Károly Egyetem
- Lassúné Ruskó Renáta (2017a): *Ének-zene 3. - Munkáltató feladatgyűjtemény*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.
- Lassúné Ruskó Renáta (2017b): *Ének-zene 4. – Munkáltató feladatgyűjtemény*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.
- Lassúné Ruskó Renáta (2018a): *Ének-zene 1*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.
- Lassúné Ruskó Renáta (2018b): *Ének-zene 2*. Mozaik Kiadó Kft., Szeged.
- Lawrence, Ethan (2015): *Pop Music in the Classroom: Using Listening Examples to Teach Music Theory*. NAFME. On-line: <https://nafme.org/pop-music-in-the-classroom/>
- Lehotka Ildikó (2020): Zenehallgatási anyag és az ehhez kapcsolódó megfigyelési szempontok az alsó tagozat általános tantervű osztályainak ének-zene tankönyvei alapján. In: *Iskolakultúra*, XXX. 3. sz. On-line: <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/issue/view/1701>
- Lukin László – Ugrin Gábor (2017): *Ének-zene*. Középiskola 9-10. évfolyam. Eszterházy Károly Egyetem.
- M. Nádasi Mária (2012): A tankönyvek szerepe a tanítás-tanulás folyamatában. In: *Oktatás-informatika*, 2012. 7. sz. Online: <http://www.oktatas-informatika.hu/2012/07/m-nadasi-maria-a-tankonyvek-szerepe-a-tanitas-tanulas-folyamataban/> Utolsó megtekintés: 2019.12.01
- Masopust Katalin (2007): A művészeti nevelés értékközvetítő szerepe. In: *Parlando*, 2007. 2. sz. Online: <https://www.parlando.hu/Plusz1-Masopust.htm>
- music education. In: *Swedish Journal of Music Research* Vol. 2. 2015, 27-44.
- Nagy Sándor (1984): *Az oktatáselmélet alapkérdései*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nemes László Norbert (2014): Az iskolai zeneoktatás válsága. Csengery Kristóf interjúja. In: *Zenekar*, 2014. 4. sz. 20-24.
- Országos Pedagógiai Intézet (szerk, 1964-1969): *Zenei bemutatások SPLX 13663-64-65-66*
- Ördög László – Riznerné Kékesi Mária (2016a): *Ének-zene az általános iskola 5. évfolyama számára*. Eszterházy Károly Egyetem

- Ördög László – Riznerné Kékesi Mária (2016b): *Ének-zene az általános iskola 6. évfolyama számára*. Eszterházy Károly Egyetem
- Ördög Mária (szerk, 2006): *Zenekalauz. Tengertánc 1*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pécsi Géza – Uzsalyné Pécsi Rita (2008): *Ének-Zene-Kultúra*. Kulcs a muzsikához Kft, Pécs
- Pécsi Géza (1989): *Kulcs a muzsikához*. Művészeti, elméleti és magyar népzenei alapismeretek. Kulcs a muzsikához Kft, Pécs
- Pintér-Keresztes Ildikó (2012): Elmélet és gyakorlat kapcsolata 2012 után az ének-zeneoktatásban. In: *Training and practice*. XI. 2. szám. Online: http://trainingandpractice.hu/?q=hu/kepzes_es_gyakorlat/content/788578260. Utolsó letöltés: 2020. június 3.
- Powell, Brian – Smith, Gareth Dylan – West, Chad – Kratus – John (2019): Popular Music Education: A Call to Action. In: *Music Educators Journal*, CVI., 1. sz. 21-24. On-line: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0027432119861528>
- Rápli Györgyi – Szabó Katalin (2016a): *Énekeskönyv 5*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Rápli Györgyi – Szabó Katalin (2016b): *Énekeskönyv 6*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Rápli Györgyi – Szabó Katalin (2016c): *Énekeskönyv 7*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Rápli Györgyi – Szabó Katalin (2016d): *Énekeskönyv 8*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Rápli Györgyi (2020) *Ének-zene tankönyv 1*. Oktatási Hivatal. On-line: https://www.tankonyvkatalogus.hu/pdf/OH-ENZ01TA_teljes.pdf
- Salamon Zoltán–Sebestyén Dorottya (1982): A természettudományos integrált oktatás néhány változata külföldön. *Pedagógiai Szemle*, 10. sz.
- Strém Kálmán (1988): *Vitairat a zenei művelődésről*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Süle Ferenc (2016a): *Első daloskönyvem*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Süle Ferenc (2016b): *Második daloskönyvem*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Szabó Helga (2016a): *Első énekeskönyvem az általános iskola ének-zene tagozatos 1. osztálya számára*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Szabó Helga (2016b): *Második énekeskönyvem az általános iskola ének-zene tagozatos 1. osztálya számára*. Eszterházy Károly Egyetem.
- Tegzes György (2014): *Ének-zene az általános iskola 4. osztálya számára*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.
- Török Ágnes (2015): Kapcsolódási pontok az irodalom és az ének-zene tantárgy közt a gimnázium 9. osztályában. In: Maticsák Sándor (sorozatszerkesztő, 2015) *Tanulmányok a levelező és részismereti tanárképzés tantárgypedagógiai tartalmi*

megújításáért – ének-zene, zenepedagógia, rajz – és vizuális kultúra. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 109-137.

Woody, Robert H. (2007): Popular Music in School: Remixing the Issues. In: *Music Educators Journal*, XCIII., 4. sz. 32-37. Online: https://www.istor.org/stable/4127131?seq=2#metadata_info_tab_contents

---

Lehotka Ildikó szolfézstanár (Lukin László AMI, Érd) a közelmúltban fejezte be tanulmányait a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában (Debreceni Egyetem HTDI). A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság tagja. Zenei tárgyú írásai a Gramofon nyomtatott és elektronikus újságban, valamint a papiruszportál.hu oldalon olvashatóak